

דקדוקי מילים בפרשת תולדות ובהפטרות מחר חדש¹, ובראשון של ויצא

כה כא וַיַּעֲתָר: העי"ן בשווא נח. וַיַּעֲתָר לוֹ: הטעם בעי"ן
 כה כב וַיִּתְרַצְצוּ: צד"י ראשונה בשווא נע ולא בחטף
 כה כב וַתֵּלֶךְ לְדֶרֶשׁ אֶת-ה': טעם טפחא בתיבת וַתֵּלֶךְ
 כה כג וְלֹאֵם מְלֹאֵם: בשתי התיבות הלמ"ד בשווא נח וללא דגש אחר מ"ם השימוש. יש להקפיד
 לבטא את הא' העיצורית (לא: וְלֹאֵם מְלֹאֵם) וכן על הפרדת התיבות
 כה כח וַרְבֵּקָה אֶהְבֵּת אֶת-יַעֲקֹב: טעם טפחא בתיבת וַרְבֵּקָה
 כה ל הַלְעִיטָנִי: הלמ"ד בשווא נח. עַל-כֵּן קָרָא-נִשְׁמוֹ אֲדָם: הטעמה משנית ברי"ש²
 כה לא וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב: הטעמים טפחא אתנח ובהמשך כה לג וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב הטעמים מונח (שופר
 הולך) רביע.
 כה לב וְלִמָּה-זֶה לִי: טעם טפחא בתיבת לִי בלבד, אין לצרף לה את המילה 'זה' כאילו כתוב: וְלִמָּה
 זֶה-לִי
 כה לג הַשִּׁבְעָה לִי: טעם נסוג אחור לשי"ן, הבי"ת בשווא נע. וַיִּשְׁבַּע לוֹ: הטעם לא נסוג אחור
 כה לד וַיֵּאכַל וַיִּשְׁתַּ וַיֵּקֶם וַיֵּלֶךְ: הראשון והשלישי במלעיל, השני והאחרון במלרע
 כו ג וַאֲבִרְכֶךָ: הרי"ש בשווא נע וכ"ף סופית דגושה
 כו ה מִצֹּתֵי חֲקֹתַי וְתוֹרָתִי: רבים הקוראים המשתבשים בסיום הקריאה וקוראים כאילו טעם
 טפחא בתיבת 'חקות'
 כו ז אֲחֵתִי: הטעם נסוג לחי"ת, מלעיל, כן הדבר גם בהמשך בפס' ט
 כו ח כִּי אָרְכוּ-לוֹ: המילה כִּי בטעם מונח ואינה מוקפת. יש להסדיר היטב את קריאת אָרְכוּ-
 לוֹ כאשר הרי"ש בשווא נע וההטעמה בלמ"ד
 כו י וְהִבֵּאתָ: הטעם בתי"ו³
 כו יב מֵאָה: במלרע
 כו יד וַיִּקְנֵאוּ: הנר"ן רפה ובשווא נח
 כו כב וַיַּעֲתֶק: העי"ן בשווא נח. רָבּוּ: במלרע
 כו כה וַיֵּט-שָׁם: היר"ד בסגול
 כו כט אִם-תַּעֲשֶׂה: השי"ן בצירי. אֲתָה עֲתָה: הראשון באל"ף והשני בעי"ן!
 כו לב וַיֹּאמְרוּ לוֹ: טעם נסוג אחור ליר"ד
 כו לד וְאֶת-בְּשָׁמֹת: הבי"ת בקמץ רחב והשווא בשי"ן נע
 כו לה מָרַת: טעם נסוג אחור למ"ם
 כז א וַתִּכְהֶינּוּ: הכ"ף בשווא נח ואחריה ה"א בסגול, אין לבטא את הכ"ף כאילו היא זו שמנוקדת
 בסגול
 כז ד תִּבְרָכְךָ: על אף הקושי, הכ"ף הראשונה בשווא נח וכן הדבר בפסוק כה

¹ כיון ששנת תשע"ד היתה מעוברת שלמה (מרחשוון וכסלו מלאים) הרי מספר הימים שלה 385 המתחלק בשבע, ולכן החל מאדר ע"ג עד סוף מרחשוון עה כל המועדים חלו באותו יום בשבוע. בשנת עד יום ראשון של ויצא היה ראש חודש ל במרחשוון, השנה (עה) הוא כבר א בכסלו.

² בחלק מהדפוסים הגעיא בקו"ף, כי היא בהברה השנייה לפני הטעם, וכן הוא בעין הקורא, אבל במדויקים הגעיא ברי"ש.

³ לפי רש"י והתרגום אין זה וי"ו ההיפוך.

כז ז וְאַבְרָכָה: הכ"ף הראשונה בשוא נח
 כז י יִבְרָכָה: הכ"ף הראשונה בשוא נח
 כז יב כְּמַתְעֵתָ: העי"ן בשוא נח והת"ו אחריה דגושה
 כז יג קִלְלָתָהּ: על אף הקושי, הלמ"ד הראשונה בשוא נח
 כז יט וְאַכְלָה: האל"ף בקמץ חטוף (קטן) והשוא בכ"ף נח⁴ תְּבַרְכֵנִי: לפי שיטתנו יש לקרוא כל
 השואים ברי"ש של "ברך" בשוא נע ולא בחטף פתח
 כז כא וְאַמְשָׁךְ: געיה במ"ם בקיבוץ⁵ והשי"ן אחריה בשווא נע
 כז כה הַגִּשָּׁה לִי וְאַכְלָה: בניגוד לפסוק יט לעיל, כאן האל"ף בחולם והכ"ף בשווא נע.
 והמשמעות שונה. וַיָּבֹא לוֹ: טעם נסוג אחור ליו"ד
 כז כו וּשְׁקָה-לִי: השי"ן בשוא נח⁶
 כז כז פְּרִיחַ שְׁדָה: יש להיזהר לא להוסיף ה"א הידיעה בראש התיבה השנייה
 כז לג וַיָּבֹא לִי: הטעם נסוג ליו"ד הראשונה. וְאַבְרָכָה: הו"ו בקמ"ץ
 כז לו וַיַּעֲקֹבְנִי: העי"ן בשוא נח ולא בפתח וכ"ש לא בחטף פתח
 כז לח הַבְּרָכָה: ה"א השאלה, החטף פתח בב"ת שלאחריה אינו אלא להורות על קריאה בשווא
 נע: הַבְּרָכָה
 כז מה לָמָּה: במלרע
 כח ד לָךְ וּלְזֶרְעֶךָ אֲתָךְ: טעם טפחא בתיבת לָךְ
 כח ט מַחֲלֵת: המ"ם בקמץ ולא בפתח
הפטרות מחר חדש שמואל א כ יח-מב:
 מלים שו' ההיפוך לעתיד הפכה אותן למלרע: וְשִׁלְשֵׁת וּבָאֵת וַיִּשְׁבֶּתָּ
 יח וּנְפִקְדָתָּ: מלעיל ובזקף גדול⁷
 כ צָדָה: מלרע אך ללא מפיק בה"א. לְמַטָּרָה: הלמ"ד בשווא ולא בפתח
 כא לָךְ מֵצֵא אֶת-הַחֲאִים: טעם טפחא בתיבת לָךְ. קָחֵנּוּ | וּבָאֵה: יש פסק בין המילים
 כב וְהָלָא: שווא נח לאחר קמץ רחב (תנועה גדולה). שִׁלְחָךְ: געיה בשי"ן ולא בלמ"ד
 כט אֲמַלְטָה נָא: טעם נסוג אחור למ"ם
 ל בִּיהוֹנָתָן: הב"ת בחיריק, אין ניקוד תחת הו"ד. לְבִשְׁתָּךְ: הבי"ת בקמץ קטן
 לא כִּי כָל-הַיָּמִים: טעם מונח בתיבה כִּי בלבד ואין לצרף לה את התיבה הבאה אחריה
 לג וַיִּטֹּל: במלעיל. כִּי-כָלָה הָיָא: טעם נסוג אחור לכ"ף השנייה
ראשון של ויצא:
 כח יא מְרַאשְׁתִּיו: המ"ם בשוא והאל"ף חטופה
 כח יד כַּעֲפָר: העמדה קלה בכ"ף למנוע הבלעת העי"ן החטופה

⁴ הקורא בקמץ רחב ובשוא נע משנה משמעות, עיין במש"כ מגן אברהם אורח חיים סימן תקפב ס"ק ד: זכרנו קְתַבְנוּ בחטף קמ"ץ.
⁵ יש לדון אם המ"ם בתנועה גדולה או קטנה, כי יש כאן שורש כפולים מ.ש.ש, ולכן השי"ן הייתה צריכה להדגש כמו וַיִּשְׁלַח בַּפֶּסֶק יב; אלא שמשום מה נפל כאן הדגש ונוספה געיה. לולא הגעיה היינו מחליטים שהוא שוא נח. במציאות הגעיה כאן במקום שהיה צריך להיות דגש, יש כנראה ראייה שהשוא נע.
⁶ אין להשגיח בחטף בתנ"ך קורן. וכל שכן לאור העדות שבכא"צ יש שוא ללא געיה (בנוסף לעדות יש צילום של דף זה מכתר ארם צובה).
⁷ שלא כמו בדפוסים רבים בהם הטעימו במלרע ובדרבן (מתיגה-זקף)

כח טו **אֶעֱזְבֶּךָ**: הז"ן בקמץ חטוף (קטן) והב"ת בשוא נח. **אֶת אֲשֶׁר-דִּבַּרְתִּי לָךְ**: יש להקפיד על מיקום הטעמים ולהימנע מקריאה **אֶת אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי לָךְ** כח טז **מִשְׁנָתוֹ**: יש להקפיד על קריאת הדגש שבש"ן, שלא יהא כאילו מדובר על לימוד משנה. **וַיֹּאמֶר**: בזקף גדול ולא ברביע כח כ **וַיִּנָּתֶן-לִי**: געיה בנו"ן כח כא **לְאֱלֹהִים**: האל"ף כלל אינה נשמעת כח כב **עָשָׂר אֶעֱשְׂרֶנּוּ לָךְ**: טעם טפחא בתיבת **עָשָׂר**, אין לחוש לאותם ספרים אשר הטעימו בטעות **עָשָׂר אֶעֱשְׂרֶנּוּ לָךְ**

כה כ אליהוא (הגיגים) וַיְהִי וַיִּצְחָק בֶּן-אֲרֻבָּעִים שָׁנָה בְּקִחְתּוֹ אֶת-רַבִּיקָה בִּת-בְּתוּאֵל הָאֲרָמִי מִפָּדֹן אֲרָם אֲחֻת לִבְנֵי הָאֲרָמִי לִזְלָאָה:
ההפסק אחרי ארס תמוה. למה לא אחרי 'אחות לבן הארמי'? נכון כי הביטוי 'מפדן ארם' בסוגריים, אבל כל הקטע 'בת בתואל'. . אחות לבן הארמי, בעצם גם הוא בסוגריים. לכן הייתי מצפה לאתנח שם.
ר' שמואל: אנחנו חוזרים כאן שוב לשאלת משקל הטיפחא. לענ"ד נראה שלפעמים הוא משמעותי יותר, וכך גם בכמה דוגמאות נוספות שעלו לאחרונה. מ"מ נראה לי שהמילים "בת בתואל הארמי" שבין הרביע לזקף, אינם בסוגריים, אלא הם חלק משמה של רבקה - דהיינו שם משפחתה.

אליהוא (הגיגים) וַתֹּאמֶר אִם-יִכֹּן לָמָּה זֶה אֲנֹכִי
ההפסק אחרי 'כן' משאיר אותנו בהתלבטות: האם התיבות 'אם כן' נאמרו על ידי רבקה או שמא הכוונה היא 'אם כן, היא אמרה'. .
ר' שמואל: כמו "אם כן אפוא"⁸? אבל, מצאנו כזו צורה "ותאמר אם כן" במקרא? המפרשים (וגם תרגום יונתן) כולם פירשו ש"אם כן" הוא חלק מאמירתה.
א"ה: התלבטות זו אינה מובנת, לו היה כדבריו היה צריך להיות "על-כן אמרה" וכד'.

כה כא **וַיַּעֲתֵר וַיִּצְחָק לָהּ** רש"י: הרצה והפליך כתפילה.
ראב"ע: מהבניין הקל, כי "העתירו אל ה'" (שמ' ח, ד) - מה'כבד' [=בניין הפעיל]. וטעמו, שריצה השם בדברים⁹.
העיר על זה ר' משולם ראטה בספר מבשר עזרא:
בפ' תולדות כ"ה כ"א ויעתר. וכי "וטעמו שריצה השם בדבריהם". כצ"ל. וזה מתאים עם פיה"ק פ' וארא ח' ד', והוא כפירש"י פ' וארא ח' ה', ח' כ"ג, ופ' תולדות כ"ה כ"א, ולא כפיה"א וארא ח' כ"ג. —
כדי להבין את דבריו יובאו כאן המקומות שהוא מציין אליהם.
ראב"ע שמות ח ד קצר: העתירו - תפלה, לרצות השם בדברים.
רש"י שם: אעתיר, "העתירו" (לעיל, ד), "והעתרת" (להלן, כה) - ולא נאמר 'אעתור', 'עתרו', 'ועתרת', מפני שכל לשון 'עתר' - הרבות כלל הוא; וכאשר יאמר: "חרבו" (בר' לד, יב), "והרבית" (בר' יז, כ) - לשון 'מפעיל', כן יאמר "העתירו", אעתיר - דברים; ואז לכולם: "העתרתם עלי דבריכם" (יח' לה, יג) - הרציתם.

⁸ בראשית מג יא

⁹ יש חומשים גורסים 'בדבריהם' ואם כן הכוונה גם על רבקה, אבל ברישא כתב 'ריצה' ביחיד.

ראב"ע ארוך שמות ח כו: יש מלות בלשון הקדש שהן שוות בטעם והם משני בנינים, מה'קל' ומה'כבד', כמו ויעתר אל ה' - "והעתרתיו" (לעיל, כה); וכמוהו "אשר אנכי מורה... והוא ירה החצי" (שמואל א, כ, לו). ואלה המלות שהם ככה, מועטות הם במספר. אני מתקשה להבין מה מצא בפירוש הארוך בניגוד למה שפירש כאן ובקצר בשמות. רש"י מבדיל בין קל להפעיל, וראב"ע אומר שבשורש זה אין הבדל.

בפ' תולדות כ"ה כ"ה ויקראו שמו עשו "ויתכן שפירושו מעשה בפני עצמו". והמפרשים פירשו כונתו מלשון עשוי ונגמר בשער כפירש"י ורשב"ם ותיוב"ע ורלב"ג. אבל לא ירדו לסוף דעת הא"ע, שר"ל כי סבת קריאת שם עשו הוא מעשה בפני עצמו (מלשון מעשה באדם אחד, מעשה בבני אדם, הרגיל בדברי חז"ל), והמעשה הלז לא ספרה לנו התורה ולכן לא ידוע פירוש וסבת קריאת השם הזה. וכ"כ ראב"ע בראשית ד' י"ט בשמות עדה וצלה, ופ' וארא ו' כ"ה בשם פוטיאל, ופ' נח י' ח' בשם נמרוד, ובפ' אסתר א' י' ט' ח', וצחות שער השמות ושפה ברורה ופ' יתרו י"ח ג'. ועי' בפיה"א לבראשית הוצאת פ"ל. ועי' להלן בפירושי לשמות ו' כ"ה.

מבשר עזרא שמות ו כה

עי' א"ע שמות ו' כ"ה ולא ידענו טעם פוטיאל, כאשר לא ידענו טעם ומישאל וכל שמות הנזכרים כמו אהרן, ולולי כתב מעשה משה לא היינו יודעים למה נקרא כן עכ"ל, ובבראשית ד' י"ט כתב "וטעם עדה וצלה, אל תשים לבך לשמוע אל דברי הגאון בשמות, כי אילו היינו יודעים לשו"ק מאין נוכל לדעת כל הקורות כטעם משה ויששכר עכ"ל. ובבראשית ו' ח' כתב "נמרוד אל תבקש טעם לכל השמות אם לא נכתב". ובשיטה אחרת הוצאת פריעדלענדער "לא ידעתי למה נקרא שם נמרוד, כי הנה לפי הדרש נקרא כלב מרד". ובאסתר א' י' כתב "חרבונה רבים פירשו וכו' והאמת כי אלה השמות הנזכרים במגלה הם פרסיים וכו', ואילו היו השמות עבריים לא נוכל לדעת טעמם וכו'". ובשפה ברורה ד' "גם יעבץ מן "כי ילדתי בעצב" וכו', גם יתכן להיות עבץ כמו עצב, ואם שאל שואל אנה מלת עבץ, יש להשיב כי אנחנו לא נדע מהלשון רק הכתוב בספרי הקודש, והנה מלות רבות בלי משפחה וכו'". ובראש ס' כלי הנחשת כתב "ולא נשאר בידנו מלה"ק רק ספרי הנביאים, ואשר לא הוצרכו בספריהם לדבר בו לא מצאנוהו כתוב וע"כ יקשה לחדש שמות לתרגם אותם מלשון אל לשון אחרת". ובפ' בראשית מ"ט י"ט בפ' גד גדוד יגודנו כתב "ואנחנו לא נדע היום כל התלאות העוברות על אבותינו", וזאת כוונת ראב"ע בראשית כ"ה כ"ה ויקראו שמו עשו "ויתכן שפירושו מעשה בפני עצמו". ר"ל כי מה ענין שם עשו לזה שהי' כלו כאדרת שער, ודוחק הוא דעת המפרשים שהיה עשוי ונגמר בשער, כי לפ"ז יותר ראוי היה לקרותו בשם שער, לכן אומר ראב"ע כי פירוש קריאת השם עשו הוא ספור בפני עצמו שלא נזכר בתורה ולא נודע לנו, כשם אהרן ופוטיאל וכו'. והשתמש ראב"ע במלת מעשה על ספור קורות, כמו שרגיל בדברי חז"ל מעשה בר' אליעזר וכדומה. כי מה שנראה ממשוטים של דברי ראב"ע (וכן פירשו מפרשיו), כי עשו הוא מלשון מעשה, אין לו יד ורגל ואין טעם למלות "בפני עצמו".

פ' תולדות כ"ז כ"ה "דגשות נו"ן תברכני לחסרון ה"א או נו"ן הנוסף [כצ"ל], כמו יסובבנהו וכן ישחרונני". וכ"ז שייך לפ' י"ט שלא במקומו, כי כאן כתוב תברכך

נפשי, וזכרוננו הטעהו או ט"ס. ועי' ריש פ' שמות.

פ' תולדות כ"ו ל"ג איפוא, נראה שגרס ראב"ע בה"א ולפנינו כתוב באלף. ויש לפרש כונתו שפירוש מי איפוא "מי זה" וכן תרגם אונקלוס "דיכ"י" כמו שתרגם בעל החלומות הלזה פ' וישב ל"ו י"ט (ובמקום שהמדובר נמצא לנוכח בקירוב מתרגם הדין). "ואנה" ר"ל במקום שפירשו אנה כמו איפה הם רועים בפ' וישב ל"ו ט"ז, ותרגום אונקלוס שם היכא הוא שתי מלות אי פה. — ועי' ראב"ע פ' תולדות כ"ו ל"ז, ורד"ק. ועי' רש"י פ' מקץ מ"ג י"א וחסר "י"א" קודם מלת "א"כ".

שם כ"ו י"ב מאה שערים וכו' "מגורת כי כמו שער בנפשו" (משלי כ"ג ו') וצ"ע שם בפ' משלי.

א"ה: הפסוקים במשלי כג [ו] אֶל־תִּלְחֶם אֶת־לֶחֶם רֵעַ עֵינַי וְאֶל־תִּתְּאוּ לְמִטְעַמָּתָיו: [ז] כִּי כָמוֹ שֶׁעַר בְּנַפְשׁוֹ כֹּן־הוּא אֶכּוֹל וְשִׁתָּה יֹאמַר לָךְ וְלִבּוֹ בִּלְעַמְדָּה:

מפרשים שם. רש"י: **שער** זה נקוד חליו פתח וחליו קמץ וטעמו למטה, לכך הוא פעל ולא סם דבר; שאם היה סם דבר היה קמץ וטעמו למעלה ככל 'שער' שבמקרא. ופתרוננו: כאלו ספד האוכל הזה מכה בנפשו של רע העין (ראה לעיל, ו), כן הוא. **שער** - מן לשון "התאנים השערים" (ראה יר' כט, יז¹⁰), המרים.

ר' יוסף קמחי: **שער** - השי"ן קמוץ והעי"ן פתוחה, והוא מלרע, בדרך כל פעל עבר. והשם: 'שער' מלעיל וכלו פתוח, והקבוץ [= לשון רבים] "**מאה שערים**"; לשון שיעור. אומר: אל תאמן מה שיאמר לך בפיו, כי מה שהוא **שער**, מה שמשער בנפשו הוא האמת, לא מה שיאמר בפיו.

ר' משה קמחי: **רע עין** - כענין "ורעה עינך" (דב' טו, ט); או הוא חסר 'איש', וכן "טוב עין הוא יבורך" (מש' כב, ט); והראוי: איש רע, איש טוב. **שער** - פעל עבר, מגזרת "**מאה שערים**" (בר' כו, יב); ופירושו: כאשר ישים שער בנפשו לאמר לך **אכל ושתי**, כן הוא עושה. **ולבו בל עמד** - שלא יאהבך באכלך לחמו.

ר' ישעיה מטראני: טעמו אל מטה, והוא פעל מלשון "שמה ושערורה" (יר' ה, ל); "התאנים השוערים" (ראה יר' כט, יז); כלומר: כי האדם שאוכל מלחמו, כאילו סער ומרד בנפשו; כך הוא נראה לו.

הרב מלבי"ם בשיטה ש"שער" לשון קלקול: שכבר בארו הטבעיים שניצוצות רעות יוצאים מעין הרע, ששרשם מפחיתת הנפש המביט ברעת עינו, והם כזיקי מות על הדבר המובט, וכבר הזכירו שבעל עין הרע הביט בקביעות על פת לחם ונמצא בו מות ומשכלת, ולז"א שהשער ר"ל דבר פגום ונמאס אשר נמצא בנפשו הפנימית כן הוא הלחם, שמקבל השער הזה ונעשה לחם הקלוקל, שיאמר לך **אכל ושתי**, שידמה לך שלא הכנים בו עה"ר, הן **לבו בל עמד**, עד שהאכילה תזיק לך עד שתקיא גם **פתך אשר אכלת**, ובמה שסיים **ושתי דבריך הנעימים** גלה לנו שדבר במשל על הלחם הנפשי, שהם לימוד המושכלות שצריך להזהר בל ילחם לחם השכל מלחם רע עין, ועין טוב ועין רע בא על כל משפטי השכל השופט לטובה ולרעה, שבעל עין טוב ישפוט לטובה ובעל עה"ר ישפוט לרעה, והראיה מגבלת נגד כח השכל, והוא הכח שבו ישכיל בדברים שאין הבינה שולטת עליהם ובכללם חקי החכמה שלא יבינם בכח הבינה, וכן כל השגות העליונות בסוד השם הנעלמות מכל יצור ונשגבות מארח בינתם, לא נכתב אצלם לשון בינה רק לשון שכל

¹⁰ ונתתי אותם פתאנים השערים אשר לא יתאכלנה מרע:

כמו (דניאל ט יג) ולהשכיל באמתך, והנה בדברי בינות ישוּוּ בם כל אדם, שכל מבין יבין על דרך אחד, ומי שחולק אינו מבין ומדמה שוא וכזב, משא"כ בכל הדברים שאינם בכח בינת האדם כמו דרכי החכמה ומנהגיה והידיעות העליונות, אינם אלא השכלות ונוכל להשכיל עליהם ע"פ דרכים רבים, וכל אדם ישכיל לפי מה שהוא, אדם החכם בארח חכמה והסכל בארח סכלות, ובעל עין טובה ישפוט כפי החכמה שהיא טובה בעצם, ובעל עין הרע ישפוט כפי דרך הסכלות, בל יתן מלחמו לדל, וכדומה, ועפ"ז צוה בל ילחם לחם רע עין, כי לימוד החכמה נמשל לאכילת לחם ומים כמ"ש בפסוק הוי כל צמא לכו למים, כי השער אשר בנפשו שלבו מלא ציורים רעים וזימת חטאת, כן הוא לחמו, והגם שיאמר לך אכול ושתה וידמה לך שמלמדך דברי חכמה, לבו בל עמך, שהלב הוא הכח המושל אינו עמך, כי אינו מושל ברוחו להכניע יצרי תאוותיו עד שגם פתך אשר אכלת ודברי חכמה שקבלת מכבר תקיאנה, ודברך הנעימים תשחית: ראב"ע בשיטת ר"י ור"מ קמחי ששער מלשון השערה, כלומר מחשבה.

מהספר מבשר עזרא

ראב"ע פ' תולדות ובראשית ט"ז י"ב ופ' בלק וצים מיד כתים ועובדי א' ובפ' דניאל שאדום אינה רומי וכן בישעי ס"ג א' ובשיטת פ"ל פ' נח י' ד' "אמרתי בפ' ספר דניאל כי מלכות יון ורומי אחת היא".

אליהוא (הגיגים) ויעקב נתן לעשו

כבר כתבתי על כך שהקדמות הנושא לנשוא מלמדת בדרך כלל שזאת פעולה ב'עבר הרחוק'. כלומר, הוא נתן לו עוד לפני מכירת הבכורה. אלא לפעמים הנושא בא לפני הפועל כאשר התורה רוצה להראות ניגוד לנאמר קודם. נלמשל, אצלנו יתכן לפרש "וימכור (עשו) את בכרתו ליעקב, אך יעקב עשה משהו אחר (נתן...)".

א"ה: וי' החיבור ויעקב יתפרש כניגוד.

אין פלא שחכמים מבכרים לפרש 'עבר רחוק'.

מי מבכר? יש "מצטדקים" שמפרשים שיעקב לא ניצל את עובדת היות רעב וצמא, אלא נתן לו לחם ונזיד בלי ההתניה של מכירת הבכורה, ועל הבכורה שילם בנפרד בכסף מלא.

והנה בהמשך מצאנו עבר רחוק ברור יותר:

כו וַאֲבִימֶלֶךְ הַלֵּל אֱלֹיוּ מִגֶּרֶר

ר' שמואל: למה זה עבר רחוק? לכא' זה ניגוד, יצחק עשה כך וכך, ואבימלך...

ומקרה בעייתי יותר:

כו וַיִּרְבֶּקֶה אֶמְרָה אֶל-יַעֲקֹב בְּנֵה לְאִמִּי

ר' שמואל: אולי הכונה ששמעה והזדרזה לאמר ליעקב - מיד עם דברי יצחק? אבל יותר נראה שגם כאן ניגוד, וכנ"ל, יצחק דיבר לעשיו, ורבקה לעומת זאת... (וגם במקרה הראשון, של יעקב נתן לעשיו, מתפרש היטב כניגוד)

כו כה אליהוא (הגיגים) אֶהְלֶה פרלמן¹¹ מביא את דברי המסורה הקטנה, תיקון סופרים, אור תורה, מנחת ש"י, הרמ"ה ורש"ז נעטער.

¹¹ משום-מה שכחתי שדוקא הפרשיות הראשונות בתורה זכו לטיפול מסור של מיכאל פרלמן ז"ל, אשר עבר על כל הערות המסורה ופרסם חוברות [במכונת כתיבה] עשירות בתוכן. ויען כי הגענו לפרשה האחרונה שפרסם, אביא פה מעט מיזער מדבריו על פ' תולדות שמשתרעים על 70 עמוד [כן רק תולדות] ולא ישתכח שמו, ותזכו לתיאבון לחפש עוד בעצמכם:

האחרון כתב אהלו כ"כ בו' ואם נמצא בה' צריך להוציא ס"ת אחר.
א"ה: וזאת מנא ליה? הלוא איננו בקיאים בחסרות ויתרות. הספר טעון תיקון, אבל על שינוי
בכתיב שאינו משנה את הקריאה אין מוציאים ספר אחר. ו'אהלה' נקרא כמה פעמים אהלו.

כו כט אליהוא (הגיגים) אָתָּה עָתָּה פרלמן מביא את המסורה הקטנה שכותב רק "ג".
לכן מביא גם מס"ג שמפרטת את המקומות שבאות שתי התיבות יחדו.
ולענ"ד עצם ההבאה במסורה של שתי התיבות מוכיחה כי לא תמיד הקפידו
לבטא ע' כדיון. ולכן העירו לתשומת הלב לסמיכות שתי התיבות.

ר' שמואל: נדמה לי שהמסורה אינה מטפלת כמעט ב"דקדוקי קריאה", וכאן, אולי באה להעיר
שלא יהפכו את הסדר של המילים, ולהיפך ממלכים א יח, יא ויד.

א"ה: בכ"י לנינגרד מופיעה מסורה גדולה עם פירוט ג' סימנחזן אתה עתה ברוך ה'; הקל
מעבדת אביך (מלכים א יב ד); תעשה מלוכה (מלכים א כא ז). זו מסורת "לישנא" כלומר
שכללת גם מילים בעלות אותיות שימוש, כי אצל רחבעם כתוב: וְאַתָּה עָתָּה הָקַלְתָּ מַעֲבַדְתְּ אֲבִיךָ
הַקָּשָׁה.

כו טו אליהוא (הגיגים) וַתִּקַּח רַב־בָּקָה אֶת־בְּגָדֶי עֲשׂוֹ בְּנֵה הַגָּדֹל הַחֲמֹדֹת
לענ"ד אין הכוונה לגנובים, כי הרי 'חמדות' נקבה. נועוד, למה היו אצלה בבית
אם גנובים הם? אלא מדובר בבגדי החמודות של עשו. כן גם בזמור מ'ה
יְדִידוֹת¹². ופירוש בגדי חמודות הוא הבגדים היפים.

א"ה: מי מפרש לשון גנבה, אם כוונתו לפירוש רש"י, הרי רש"י נימק למה אחסן עשיו את
בגדיו אצל אמו. ולא הייתה סיבה לרבקה להתנגד, אחרי שלפי המדרש נמרוד כבר לא בין
החיים.

ר' שמואל: למה אם זה בגדים יפים, תתישב לשון הנקבה? לכא' היה צריך להיות בגדים
חמודים? בכל מקרה, אני לא מבין למה זה משפיע על הפשט, אם הכונה שעשיו חמד אותם,
או שהכונה שהם "נחמדים", מיוחדים ו"חשוקים". (כך לכא' הפירוש המילולי, וע' תרגום יונתן
"מרגנ").

בכל אופן, לגבי הפירוש על פי הפשט של חמודות, לפי הגמ' ביומא עו, ב הכונה לבגדים
נקיים, וכך גם לחם חמודות - לחם נקי. וכך הוא בתרגום כאן וברש"י. (וברש"י בדניאל י, יא
פירש כך גם את הביטוי איש חמודות - איש טהור). והוסיף ביאור בעקידת יצחק: "ומלת
החמודות תרגם אונקלוס דכ"י. כלומר בלתי מזוהמות במלאכת הציד נראה שקשה בעיניו
שהיו לו בגדים חמודות לבוא בהם לפני אביו". (אבל בחזקוני בפירוש השני כותב בדיוק
להיפך, שהם שימשו בדר"כ ליציאתו לשדה לציד, ע"ש).

לכא' מההקשר בצורות רבות שבמקרא (כמו כלי חמדה, שכיות חמדה, חמודות כזהב, שדי
חמד, בזהב ובכסף ובאבן יקרה ובחמודות, ועוד), משמע שהכונה לדבר חשוב ומיוחד, דבר
יקר הנחשק במיוחד. (ומשורש זה כנראה גם "נחמד"). כך נראה גם במפרשים בד"כ (ראה
למשל רד"ק כאן, ובמלכים א כב, ועמוס ו, ד), והרמב"ן כאן בתוך לשונו "ומי אמר לו שלא היו
ליעקב בגדים חמודות שש ומשי ורקמה ...". ובזה"ק שמות דף לט, ב "אלא במאי אוקימנא
החמודות אשר אתה בבית, החמודות בגדי מלכות במשי וזהב וארחא דעלמא דגנזי לון
בבוסמין וריחין ליקרא דלבושיהון, תא חזי וירח את ריח בגדיו בתחלה". ועיין במדרש רבה
פרשה סה, טז "אר"ש בן גמליאל כל ימי הייתי משמש את אבא ולא שמשתי אותו אחד ממאה
שמש עשו את אביו, אני בשעה שהייתי משמש את אבא הייתי משמשו בבגדים מלוכלכין,
ובשעה שהייתי יוצא לדרך הייתי יוצא בבגדים נקיים, אבל עשו בשעה שהיה משמש את אביו

¹² משום מה בכמה סידורים מנוקד ידידות דל"ת שנייה בשורק, ובמקרא תהלים פד ב מנוקד בחולם.

לא היה משמשו אלא בבגדי מלכות, אמר אין כבודו של אבא להיות משמשו אלא בבגדי מלכות",

לגבי השימוש בלשון נקבה, דיברו על כך ב"מדרש לקח טוב": ותקח רבקה את בגדי עשו בנה הגדול החמודות. מצאנו בגדים שנקראו בלשון זכר, כמו והבגד וגו' אשר תכבס וכבס שנית וטחר (ויקרא יג נח), וכגון אשר בגדיך חמים (איוב לז יז), וכמו בגדים צואים (זכריה ג ג), וכאן קרא בגדי עשו החמודות לשון נקבה, ועלה בדעתי לומר כי זה הוא כמו לחם חמודות (דניאל י ג) לחם לשון זכר, שנא' לחם חום ביום הלקחו (שמואל א כא ז), וחמודות כמו חמודים, כמו דברים דוברות. ויש אומרים אלו בגדים היו של אדם הראשון, ובאו ביד נמרוד וחמדן עשו ולקחו ממנו. ענין אחר חמודות שהיה מתקשט בהן ככלה לכך נקראו חמודות לשון נקבה: וב"שכל טוב": החמודות. לשון נקיבה, כדכתיב וחמש חליפות שמלות (בראשית מה כב), והוא מתכסה (בשמלה) [בשמלה] חדשה (מלכים א יא כט), שהיו חדשים, שמלות נאים ונחמדות, ושמלה לשון נקבה, ורבותינו אמרו כמו לחם חמודות (דניאל י ג), ולחם לשון זכר, וכן בגדים לשון זכר, וכתיב בגדי עשו החמודות, אלא זהו חמודות, זהו חמודים, כגון דברים דוברות, אמרים אמרות, והיו בגדיו של אדם הראשון, ובאו ליד נמרוד וחמדן עשו ולקחו: ובחזקוני: החמדות מצינו בבגדים בלשון נקבה [משלי ו כז] ובגדיו לא תשרפנה.

כז יט אליהוא (הגיגים) ואכלה פרלמן מביא מס"ק שכותב ל' חטף קמץ וא' אחר אכלה בשלה.

והוא מוסיף לכתוב על הספר 'אכלה ואכלה' הנקרא על שם הזוג הזה. שמעתי לפעמים אנשים המכנים את הספר כאילו 'אכלה' נכתבת בקמץ רחב/גדול. אלא, הכללת הזוג בספר תלויה בכך שמחבר הספר קרא (ר' שמואל: נב. הוא הבדיל ביניהם בקריאה? שלא כטבריינים?) דוקא בק"ק. ולא, לא היה מתאים לרשימה. כי הרי יש עוד מקומות שכותב 'אכלה' בק"ג, והרשימה היא דוקא של זוגות תיבות יחידאיות, אחת בו ואחת בלי וו.

א"ה: ברור ששם הספר אכלה ואכלה הוא בקמץ חטוף. לעניין המבטא הצח של אנשי טבריה אם הבחינו בין הקמצים, נדון כבר הרבה. אבל מובן לכול שמבחינה לשונית הקמצים רחוקים זה מזה.

כז כו אליהוא (הגיגים) ושקה פרלמן מביא דעות שונות על השוא, אם נע או נח: אור תורה, מנחת ש"י, בעל לויתן, הללי, המאירי, תיקון סופרים, מכלול, שום שכל, צהר התיבה, רד"ק. . . להמשיך? לענ"ד השוא נע, אך לא נטען נגד הקורא נח.

בניגוד לדעת ר' אליהוא, לדעת בן אשר (בכתר אר"צ ולנינגרד) וכנראה גם יתר המקורות המדויקים, השוא כנראה נח. וכפי שנכתב גם בגליון רא"ל אשתקד.

א"ה: לא רק אשתקד כבר כמה שנים מצוין כז כו ושקה-לי: השי"ן בשוא נח ובהערה: אין להשיג בחטף בתנ"ך קורן. וכל שכן לאור העדות שבכא"צ יש שוא ללא געיא (בנוסף לעדות יש צילום של דף זה מכתר ארם צובה).

כז כח אליהוא (הגיגים) ויתן לך האלהים

פעמים רבות אני נאלץ להעיר לקוראים "טובים" כי אינם מבטאים את ה' הידיעה בשם 'האלהים'. פה קל להשמיט את הה' בגלל הקמץ לפנייה אף כי בהרבה מקומות מזלזלים בה' הזאת.

א"ה: טוב עשה ידינו בדברו על קוראים 'טובים', לצערנו קוראים רבים אינם מבחינים כלל בין אל"ף לה"א. ולכן במקרה ה'טוב' יקראו אַלּוּאִים וכדי בזיון וצער.

כז כט ר' שמואל: אָרְרִיךְ אֱלֹהִים וּמְבָרְכִיךָ בְּרוּךְ: באונקלוס: לִיטֵךְ יִהְיוּ וּבְרִיכֵךְ יִהְיוּ בְּרִיכִין. (וכן במדבר כד, ט). משמע שמתרגם כאילו (?) כתוב אָרְרִיךְ אֱלֹהִים וּמְבָרְכִיךָ בְּרוּךְ. (אבל השינוי מרבים ליחיד לא מתיישב בזה). וזה כמו שנאמר בבלעם במדבר כב, ו אֲשֶׁר-תְּבָרֵךְ מִבֶּרֶךְ וְאֲשֶׁר תֵּאָר יוֹאֵר: אמנם בתיב"ע מנוקד: לִיטֵךְ – בקמץ ה"ל, ומובאת דוגמה, כבלעם בן בעור. וכן מברכך יהוה בריכין, כמשה. (אבל הניקוד בחירק באונקלוס, מקובל בסביוניטה ותימן).

כח ב ר' שמואל: פִּדְנָה אֱלֹהִים – מעניין שבאונקלוס (בנוסח תימן) מתרגם את המילים פִּדְן אֱרֶם, ככתבן. ואילו את המילים פִּדְנָה אֱלֹהִים מתרגם לִפְדֵּן דָּאֶרֶם. (אבל בסביוניטה הנוסח גם ב'פִּדְן אֶרֶם' – פִּדְן דָּאֶרֶם, כדרכו בדר"כ 'לפרק' את הסמיכות). הערה מעניינת. כיון שהוצרך להוסיף למ"ד, הרי הרי הוסיף גם דל"ת, אבל בהמשך המילים הנדונות: בֵּיתָה בְּתוֹאֵל מתורגם לְבֵית בְּתוֹאֵל ולא לבית דְּבִתוֹאֵל. כח ב אליהוא (הגגים) בֵּיתָה בְּתוֹאֵל בשבוע שעבר כתבתי על 'האחלה שרה'. גם פה הכוונה לבית של בתואל, ללא צורת הסמיכות. ר' שמואל: בְּדִיּוֹק כְּמוֹ פִּדְנָה אֶרֶם שֶׁלִּפְנֵינוּ וְעוֹד כְּמָה פְּעָמִים אַח"כ.

כח ו אליהוא (הגגים) [וִירָא יִצְחָק עֲשִׂי...]. וְשִׁלַּח אֶת־לְבָבָהּ אֱלֹהִים לְקַחְתָּ לָּהּ מִשֶּׁם אִשָּׁה בְּבָרְכָהּ אֲתָוּ גַּם פֶּה קִשָּׁה לְהַבִּין אֶת הַהִפְסָק אַחֲרֵי 'אִשָּׁה'. הִיִּיתִי מִצְפָּה אַחֲרֵי 'בְּבָרְכָהּ אֲתָוּ'. הַסְבְּרִים? ר' שמואל: מָה בְּאֵמַת הַהִסְבָּר?

אבל מה בכלל כונת הכפילות של הכתוב: "וִירָא עֲשִׂי - כִּי בִרְךְ יִצְחָק אֶת יַעֲקֹב וְשִׁלַּח אֹתוֹ פִּדְנָה אֶרֶם ... בְּבָרְכָהּ אֲתָוּ". לכאורה כונת הכתוב ושיעורו - וִירָא עֲשִׂי כִּי בִרְךְ יִצְחָק אֶת יַעֲקֹב וְשִׁלַּח אֹתוֹ פִּדְנָה אֶרֶם לְקַחְתָּ לָּהּ מִשֶּׁם אִשָּׁה, [וזה היה כאשר] בְּבָרְכָהּ אֹתוֹ וַיֵּצֵא עֲלָיו לֵאמֹר וְגו'. (וכך נראה בתרגום אונקלוס "בְּדַבְרִיךָ יִתִּיה", וביונתן "כִּד בְּרִיךְ יִתִּיה"). ולכאורה הוא כמו ציטוט של האירוע המתואר בפסוק א' "וַיִּקְרָא יִצְחָק אֶל יַעֲקֹב וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ וַיֵּצֵאוּ וַיֹּאמֶר לוֹ לֹא תִקַּח אִשָּׁה מִבְּנוֹת כְּנָעַן". במלבי"ם: וִירָא עֲשִׂי. כִּי בִרְךְ אֹתוֹ שְׁתֵּי בְרָכוֹת, א] שֶׁבִרְךְ אֶת יַעֲקֹב בְּעֵת שֶׁשִּׁלַּח אֹתוֹ פִּדְנָה אֶרֶם, ב] בְּבָרְכָהּ אֲתָוּ, הַבְּרָכָה הָרִאשׁוֹנָה, וַיֵּצֵא עֲלָיו, מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, לֹא תִקַּח אִשָּׁה מִבְּנוֹת כְּנָעַן.

כח ט אליהוא (הגגים) אֶת־מַחֲלָתָן פִּרְלָמָן מִקְדִּישׁ שְׁלוֹשָׁה עֲמוּדִים לְתִיבָה וּלְטַעֲמוֹ לְגִרְמִיָּה. קִרְאוּ בְּעֶצְמְכֶם! ר' שמואל: אִיפֹה אֲפֹשֶׁר לְקַרְוא אֶת זֶה?

תְּהִלִּים ט

דְּקֻדְקֵי קְרִיאָה תְּהִלִּים ט

ו שְׁמֵם מְחִיתָ לְהַזְהִיר מִהַבְּלַעַת אֹת יֵד חֲנֻנִי: חֲחִיתָ קִמָּץ רַחֵב וְהִנֵּן אַחֲרֶיהָ בְּשׁוּא נֵעַ (הַחֲטָף בַּחֲלֵק מִהַדְּפוּסִים מוֹרָה עַל הַנֶּעֱתָה שְׁוֹא). עֲנִי: הֵעִי' בְּקִמָּץ קֶטֶן, הִנֵּן אַחֲרֶיהָ בְּשׁוּא נָח וּבְמַלְרַע. מְשַׁעְרֵי מוֹת: טַעַם נִסּוּג אַחֲרֵי לִשׁוֹן כ קוֹמָה: בְּמַלְרַע וְכַגוֹן זֶה גַּם בְּפִסּוּק הַבָּא שִׁיתָה

אמרתי להכניס כאן דיון מפורום הגיגים¹³

אליהוא: 'עולה ויורד' הוא הטעם המפסיק ביותר בספרי אמ"ת, גם יותר מן האתנה. הוא מסומן על ידי 'מהפך' מעל האות (=עולה) ואחריו 'מרכא' תחת האות (=יורד). אם נשווה פסוקים דומים (כגון שירת דוד או מזמור צו) לחבריהם המשתמשים בטעמים ה'רגילים', רואים שהעולה ויורד (עו"י) מקביל לאתנה, והאתנה מקביל לזקף (בד"כ).

הטעמים העשונים נולדו כנראה מסיבות מוסיקליות וקשורות לעובדה שבתהלים, איוב ומשלי הפסוקים הם קצרים יחסית.

לעתים העולה נמצא בתיבה שלפני היורד, ואז התיבה נחשבת מוקפת. לפעמים משמיטים כליל את העולה, כי אין הברה מתאימה לפני הברת היורד שאפשר להניח אותו. במקרים אלו אנחנו צריכים לנחש שאכן זהו עו"י ולא סתם 'מרכא' (שהוא טעם מחבר).

והרי מעט דוגמות: לְמַחֹל לִי (האתנה ההפוך ב'ח' הוא משרת של העו"י)
צִמְאָה נִפְשִׁין לְאֱלֹהִים לְאֵל תִּי
וְיִשָּׁב קֶדֶם סֵלָה
בְּרוּךְ אֲדֹנָי יוֹם | יוֹם (רבים טועים וחושבים שהמרכא הוא משרת את הרביע אחריו,

וקוראים: 'ברוך ה', יום יום יעמס לנו).

ולהשלים את התמונה (השטחית למדי):

עו"י ואתנה אינם משמשים בתיבה ראשונה בפסוק. וכמו שסגול הופך לשלשלת בתחלת הפסוק, גם עו"י הופך לגרמיה (בעצם אזלא לגרמיה), ואתנה הופך לפזר. ראה את מזמורי 'הלוי-י-ה' ומזמורים כו, קמד (לְדָוִד).

באחרון לגרמיה משמש פעם במקום עו"י ומיד אחריו משמש מפסיק פחות-ערך סמוך לרביע הגדול שאחריו.

יש גם פזר במקום עו"י: מזמורים כח (לְדָוִד), צח (מְזֹמֵר).

יש מי שסובר שיש תמורות נוספות לעו"י, אבל בינתיים נסתפק באלה.

והנה כמה תמורות לעולה ויורד, על פי ישראל בן-דוד בספר היוכל לרב מרדכי ברויאר:

א' מהפך לגרמיה: אֶשְׁרִין שִׁיאֲחִזוּ (תהלים קלז בסוף), כי הרי לא יתכן לחלק אחרי 'עֲלִיָּה'. לדעת ברויאר, 'עלליך' היא תמורה של אתנה, באשר היא קרובה מדי לסילוק כדי שיוצב בה אתנה. בן-דוד מוסיף ואומר כי אין קמץ ב'ל' השניה בתיבה עלליך, ומן הסתם היה צריך קמץ על הפסק אילו שם היה רביע תמורת אתנה ללא קיסר לפניו. כי הרי בפסוק ה 'ירושלם' מנוקדת קמץ ב'ל' (לעומת פסוק ו שעם ירושלם מנוקדת פתח באתנה, כי קדם לה עולה ויורד).

ב' ראוי לציין את הפסוק (תהלים עט):

מְזֹמֵר לְאֶסְף

אֱלֹהִים בָּאוּ גִלְיָם | בְּנַחֲלֶתָּ טָמְאוּ אֶת-הַיָּכָל קִדְּשָׁךְ שָׁמוּ אֶת-יְרוּשָׁלַם לְעֵיִם:

העולה ויורד מחלק, ואחריו הפזר. ולבסוף האתנה.

כלומר, הפזר משמש כעו"י, אבל עדיין יש עו"י לפניו. ולמה פזר, ולא שוב עו"י?

האמת היא שאין פסוק עם שני עו"י.

אבל סמיכות הפזר לעו"י מונע את האפשרות לעו"י נוסף.

לעומת פסוק זה, יש מקרה הפוך (תהלים כח):

¹³<http://www.hagigim.com/modules.php?name=Forums&file=viewtopic&t=16534&highlight=%E0%ECE9%E4%E5%E0>

לְדָוִד הָאֵל אֶקְרָא צוֹרֵי אֵל-תַּחֲרֹשׁ מִמֶּנִּי פֶּן-תַּחֲשֶׁה מִמֶּנִּי וְנִמְשַׁלְתִּי עִם-יֹרְדֵי בֹרֶ:
הפזר קדם לעו"י, כי הוא בתיבה הראשונה. אבל הוא אכן מחלק את החלוקה העיקרית בפסוק.
ג' רביע גדול:
לְדָוִד בְּשִׁנּוֹתָיו אֶת-טַעְמוֹ.
ד' דחי (משלי כג טו):
בְּנִי אִם-חֶכֶם לִבְךָ יִשְׁמַח לְבִי גַם-אֲנִי:
תהלים קכ ז: אֲנִי-שְׁלוֹם וְכִי אֲדַבֵּר הִמָּה לְמַלְחָמָה:
תהלים קטז: אֶהְבֵּתִי כִי-יִשְׁמַע | ה' אֶת-קוֹלִי תַחֲנוּנִי:
בן-דוד מביא גם פסוקים שהעו"י 'התנדף' בהם, כי אין 'עולה' וה'יורד' נראה כמו סתם מרכא:
א' תהלים קיט: עֲבָדְךָ-אֲנִי הִבִּינִי וְאֲדַעָה עֲדָתְךָ:
הערתי: השאלה היא האם קורא מהשורה שאין לו ידיעות רק רגיל לזהות את העולה ויורד ואת האתנח והרביע המוגרש אם יזהה גם עולה ויורד כשחסר ה'עולה".
אליהוא: נכון, צריך ללמוד כמו כל דבר. ובאמת טעו רבים. רק אינני יודע למה יש פסוקים שאין להם הכרע. כמו בפסוקים מסוג אחר שאין להם הכרע, אני תוהה לעתים למה לא הכניסו סימני הכרעה: בענין שלנו – 'עולה', ובענין תלשא – סימון כפול, וכד'.

פסח: כל הכבוד על ההודעה המעניינת. החכמתי, לא ידעתי שיש עולה ויורד שאינו מסומן. זה מזכיר לי את העובדה שבתכנת הכתר (ומסתמא כך הוא בכתר עצמו) אם בא רביע מוגרש בתיבה בת הברה אחת (או מוטעמת בראשה) אין הגרש מסומן. רק שאינני מבין גם כאן וגם כאן, הרי ה'עולה' אינו משמש תמיד כמתג, מדוע אי אפשר לסמנו באותה אות? בעית מיקום? כנ"ל קשה לי לגבי הרביע המוגרש.

מכל מקום, בדוגמאות הראשונות שהבאת, הבנתי מה מכריח לפרש את המרכא כעולה ויורד; האתנח שנמצא אחר כך, ואינו נמצא במקום ההפסקה הראשית. אולם ב'ברוך ה' יום יום' לא הבנתי: גם הפירוש 'יום יום יעמס לנו' לא מופרך. מהיכן הראיה שזה עו"י ולא מרכא?

אליהוא: זאת קריאה מסורתית, המוכיחה שאכן פה יש עו"י, לפחות על פי אותה קריאה. אמת, יתכן שיש מסורת אחרת, אבל היא זקוקה לאישוש.

למה? כי כל עם הארץ עלול לקרא מרכא, ועל ידי כך 'ליצור' מסורת קריאה חדשה. לכן, המוען שיש פה מרכא צריך לסמוך את הטענה על פירוש הפסוק, ורצוי פירוש חז"ל.

מזמור זה (ט) הוא ממזמורי א"ב, אבל אין בו א"ב שלם. סוף הא"ב הוא במזמור הבא אבל כמה אותיות חסרות בהם. בדומה למזמור לז אותיות הא"ב רמוזות בראשי פסוקים לפעמים בדילוג. ננסה להתחקות על מה שיש.

א - אֹדָה
ב בְּשׁוּב-אוֹיְבֵי
ג - בְּעֶרְף
ד - חסר
ה הָאֵלִיב
ו ארבעה פסוקים רצופים פותחים בוי"ו וְהוּא, וְיָהִי, וְיִבְטְחוּ. כנראה וְיָהִי הוא ראש הפסוק של אות וי"ו.

ז זמרו
ח חגגני
ט טבעו
י ישובו
כ כי

ל תחילת מזמור י למה

מ-צ חסרות

ק קומה

ר ראתה

ש שבר

ת תאות

ט א למנצח על-מות לבן מזמור לדוד:

על-מות מסורה קטנה (ונציה וכא"צ) ב כלומר צירוף זה מופיע פעמים במקרא, הפעם השניה במסורה הגדולה (ונציה) תהלים מח טו הוא ינהגנו על-מות:

מחברת מנחם בן סרוק 'עלם': הרביעי למנצח על-מות לבן מו א על-עלמות שיר: כלי נגינות חמה ופתרון למנצח על-מות לבן כה נראה ענינו למשורר נגינות ללמוד. כמו כן א למנצח על-שושן עדות מכתם לדוד ללמד: ויחיה לבן כמו להבין ולבונן.

וכתב עליו דונש (אדונים הלוי) בן לברט (מובאת כאן העתקה מספר תשובותיו על המחברת ובצד הכרעת רבנו תם, דברי רבנו תם פותחים "אמר יעקב"):

דונש

לבן. למנצח על מות לבן (תלים ס א). ראיתי בפסוק זה פתרונים לפותרים, וכלם פתרו עלמות שתי תיבות, כאשר היו שתיים כתובות על לבד ומות לבד. אבל נחלקו בפתרון לבן כל אחד לפי שכלו, ואלה פתרוניהם: פתרון אחד הפותרים על מות לבן על מות איש הבינים והוא לשון כנוי, ולא יראה פתרוננו, מפני אשר חלק הבינים הוא שם בנוי לשמר בין שתי המערכות. ופותר אחר פתר עלמות לבן עלמות בנו אנשלוס, וגם זה לא יתכן פתרוננו מפני אמרו לבן ולא אמר דונש

ר"ת

אמר יעקב. אמנם פתרון בדברי עלמות כדברי מנחם. כי נכתב בשתי תיבות אחת היא, ואם המסורת מחברו שכתב בעל המסורת ב': עלמות, עלמות לבן (תלים ס א) והוא ינהגנו עלמות (שם סח טו). ופתרון עלמות שיר, כאשר אמר מנחם. אך פתרון לבן לא כדברי מנחם אשר כתב לבו להבין, כמו לגיד בישראל (מ'ב ס טו) אשר פתרוננו להגיד, כי היה לו לכתוב הבי"ת רשה, יען כי היא סן השניים, לאמר לבן כמו לרש לשיב לקים. ולא כדברי דונש רבנו תם

הבן. ואין לו במזמור עדות וחזרון לאמץ זה הפתרון. ופותר אחר פתר על מות נבל, ואף זה לא יתכן פתרוננו להפוך את השם, ואתה פתרת אותו נגינות ללמד, ולא יתכן לומר. למען כי צרפת מפני התיבות תיבה, ובעבור כי אין לנו במקרא עלמות נגינה. ואני אראה לך כי לבן הוא אחר

ר"ת

16

עלמות לבן ולגר העלמות מזמור לדוד, כי כאשר יאמר על חסדן הקצים יתבררו ויהלנו

האומר שם מלך רשע ושמו דוד גמותו, כי לא נמצא. גם לא יתכן המסורת לפי דבריו. אך זה פתרוננו: למנצח עלמות לבן מזמור לדוד למשורר בנצוח, כמו מנצחים את העם ללבן, נטף העלמות יסד דוד מזמור זה, כי הנגון נקרא עלמות, ופועל מלאכה יקרא. ולכן נאמר למנצח

דונש

מן המלכים או השדים הנלחמים ברוד מלך ישראל בימים ההמה, ויאמץ זה הפתרון באומרו

בראש המזמר נצרת גוים אגדת רשע, והרשע הזה לכן ההורג את הנקיים המסיל בעצמיו חלמאים, כדכתב ישג במארב הצרים במסתרים הרג נקי עניו לחלמה יצונו, ואם האמר מה הוא לכן, אומר לך כי לכן שכו, ואם תאמר למה לא נכתב בכל התורה כי אם במקום הזה פתם אחת, אשינך כי יש טן המלכים והחכמים וטן השרים רבים במקרא פתם אחת נכתבים, ואם האמר אך יבנה שם סיהא בראשו למ"ד כמו לכן, אודיעך כסודו שמות לאנשים ולקומות, כמו לכן בן נהואל, אליסף בן לאל, ולשע, ולשין, ורבים כמו אלה יורו כי לכן הוא שם איש, ובשרון זה יש לו די, לכל היגה ברת אל סדי,

השגונות הקצים. ולברר ולכן בהגיעם למנן הקץ לאמחו, יתברר ויתלנן השבון הקץ, כן יאמר על בירור השיר ללכן בהגיעו קול ולא ישנה בו. ושיר עלמות לא היה ידוע לכל מהוך סתוק רוב מצלותיו, כי גם עלמות ביסוס קול הנבלים, כמו שכתוב ומעשהו יכוננהו בנבלים על עלמות. לכן נקרא ביסוסו עלמות וגוף המעשה עלמות. וקדוש יעקב ינהל יעקב יש עלמות.

גם ר' יוסף קמחי בא להביע את דעתו בספר הגלוי:

א. לכן. על מות לכן (תהלים ט א), פת' רבנו לכן כמו לברר וללכן (דניאל יא לה), אמרתי כי לא לכנהו ביושר ולא ביררו, כי למיד לכן על דעתו שרש ואז יחסר למיד אחרת לצורך ליבון, ועוד יחסר היא להיות בתשלום להלבן, ואם יחסר היא לא יחסר הלמדיון, ואז יהיה ללכן כמו לשמיד מעוניה (ישעיה כג יא), לשבית עניי ארץ (עמוס ח ד), לגיד בירעאל (מ"ב ט טו), ואז היה מן לברר וללכן, כי וללכן הלמיד הראשונה פתוחה, ועניין הלבין כמו הלבנו שריניה (יואל א ד), ולא בא ממנו מבנין חזק כי אם בהתפעל יתבררו ויתלכנו (דניאל יב י), וזאת הלמיד הנוספת על השמו ועל המקראות מסימן בכלים לא תחסר לעולם, ואם כן איך לפתור לכן להלבין ולא ללכן מבנין חזק, ואישר אמי מנחם כי הוא מן לבין מלשון בינה לא יתכן בתשובות רבנו הנכונים עליו בעבור דגשות הבית, כי אם היה לכן הבית רפוייה טוב לו יהי חסר היא כאשר זכרנו. ואשר אמר דונש כי לכן מלך אחר שנצחו דוד רחוק רחוק הוא, כי לא מצאנו לכן שם בכל המלחמות שנצח, ורשע גדול כזה שאמי סומר עליו לא יתכן להיות סומר אותו, ויש שפתרו על מות גלית איש הבינים (שיא יו ד), והמזמור כן הוא מוכיח באומרו נערת גוים אגדת רשע (בפסוק ו), אך לכן אינו נופל על הלשון, כי היה לו לומר הבין ביויר והיא. ועוד יש שפותרין בו על מות אבשלום בנו, ואינו. ויש מפרי נבל, ומלה הפוכה, וכל אלו עניינים משבעים פנים שיש לתורה, אמנם הקרוב אליו יתכן לפות' כי הוא שם משורר אחר שישמו כן והוא נזכר בדברי הימים מהמשוררים שהעמיד דוד בכלי שיר נבלים ומצללים, ככתו' ועמם אחיהם המשינים בן ויעזאל ושמירמות (דהיא טו יח), וזה המזמור אמרו דוד על מפלת גלית ונצחו פלשתים, כמי שני נערת גוים אגדת רשע, ונגן אותו בכלי הנגון ששמו עלמות אותו בן המשורר. ואם תשיבני היה לו לומ' לכן הלמיד בשוא כמו ליוסף, כי לא נמצא ידיעה על שמות העצם, לאברהם, ליצחק, למשה, הלמיד פתוחה, ולא לשמות עצם הערים, לירושלם, לבבל, למצרים, בלמיד פתוחה, אך ביושר מייחס האדם לשכמו ולעירו יאמר לשמעוני, לדאובני, למצרי, לבבלי, אני אשיבך מלים, כי דרך הלשון ומנהגה כך הוא, אך נמצאו במקרא מלות מעט כמו לכן ביריעה, ככתוב בור הגדול אשר בשכו (שיא יב כב), והוא שם עצם העיר והבית פתוחה, וכמהו ויפקדם כטלאים (שיא טו ד), שם מקום, ואשר תרגמו יונתן באמרי פסחיה תמהתי על זה, כי לא צוה הקב"ה למנות ישראל בבקע לגלגלת כי בעת שכוונת המונה למנות כלם, שאמר לך מנה את ישראל ואת יהודה (שיב כד א), אך כשהיה מונה קצתם לצאת עם המלך לצבא לא היה עליו דבר, כמי שני במקום אחר ויפקדם בבוק (שיא יא ח) שמנה היוצאים עם המלך לצבא, ואמי עבדיך נשאו ראש אנשי המלחמה אשר בירינו (במדבר לא סט). ופתרו על מות לכן כך הוא, העמידו דוד בכלי הנגון לאותו שהיה שמו בן המשורר, ועל כן פתח הלמיד להבין שהוא המשורר הידוע ששמו בן, שלא יסתפק בו, שכל בן שבמקרא הוא כמו בן אברהם, בן יצחק, ואם היתה הלמיד שואית היה משמעו בעבור בן או כמדומה לזה, על כן לא נפלה שוא לקחתה,

ועוד נמצא כזאת בשם עצם עיר בדיעה, כי בסוכות הושבתי את ב"י (ויקרא כג מג), לפי פתרון המקרא כך יפת' כי כאשר הוציא את בני ישראל ממצרים שהיה מקום שעבדו מיד הושיבם בעיר סוכות והיו שם בני הורין, ככתו' ויסעו ממצרים ויהיו בסוכות (במדבר לג ה), על כן צוה לישראל לעשות סוכות לדורות לזכר יציאת מצרים ואשר חנו שם יהודה ואפרים: ואני בנימין אינני מודה לו, כי לדבריו מדוע קבע הקב"ה המועד בט"ו לחודש ובזמן אוסף גורן ויקב, אכן עיקר ויקב בעיני ה' את אשר פתר בו רבנו שמואל, אשר צוה הקב"ה חג הסוכות תעשה לך באספך מנרגך ומיקבך (דברים מז יג), באספך תבואת הארץ ובתים מלאים כל טוב דגן תירוש ויצהר וכא' או תצאו מבתיכם ותשבנו בסוכות שאין שם דגן ותירוש ויצהר למען תזכרו והיה לכם לציצית כי בסוכות הושבתי את בני ישראל במדבר (ויקרא כג מג) מ' שנה בלא נחלת שדה וכרם, ומתוך כך הורו לה' כי טוב כי לי' אשר הוציאכם מרש לעושר ואשר נתן לכם נחלה ובתים מלאים כל טוב, כי לדבריו מדוע קבע הקב"ה המועד בט"ו לחודש ובזמן אוסף גורן ויקב, אכן עיקר ויקב בעיני ה' את אשר פתר בו רבנו שמואל, אשר צוה הקב"ה חג הסוכות תעשה לך באספך מנרגך ומיקבך (דברים מז יג), באספך תבואת הארץ ובתים מלאים כל טוב דגן תירוש ויצהר וכא' או תצאו מבתיכם ותשבנו בסוכות שאין שם דגן ותירוש ויצהר למען תזכרו והיה לכם לציצית כי בסוכות הושבתי את בני ישראל במדבר (ויקרא כג מג) מ' שנה בלא נחלת שדה וכרם, ומתוך כך הורו לה' כי טוב כי לי' אשר הוציאכם מרש לעושר ואשר נתן לכם נחלה ובתים מלאים כל טוב, ולא תאמרו בלבבכם כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה (דברים ח יז), וכסדר הזה שנה להם משה במקום אחר, וזכרת את כל הדרך אשר הוליכך ה' אלהיך במדבר וגו', ויאבילך את המן וגו', כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה, ואכלת ושבעת, ורם לבבך ושכחת את ה' אלהיך וגו', ואמרת בלבבך כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה, וזכרת את ה' אלהיך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל (שם שם ב-ח), פת' לפי שהביאם הקב"ה אל ארץ טובה לכך אני מצוה לכם לזכור הדרך, ולכן יוצאים מבתיכם מלאים כל טוב בזמן אוסף ויושבכם בסוכות לזכרון שלא היה להם נחלה במדבר ולא בתים לשבת ומבית אסורים יצאו למלך. ומפני הפס' הזה קבע הקב"ה חג הסוכות בזמן אוסף גורן ויקב, לבלתי רום לבבו על בתים מלאים כל טוב, פן יאמרו ידינו רמה והיא עשתה לנו החיל הזה. ור' יוסף קרא פתר לפי שאז הוא פגיו מכל עסקיו בשכבר רצה אלהים מעשיו, אסף לו כל צרכי השנה מכולת ביתו ואין לו לעשות אלא והיית אך שמח (דברים מז מז). גם על אשר אמר ויפקדם בכוכב ויפקדם בסלעים שמות עיר הלא רבות ידעו דבריו ואמרו משם שהמנה ישראל אפי' לדבר מצוה כגון להלחם עם אויביהם חוטאי' ממה שכת' ויפקדם בכוכב, והקשו כי בוק שם עיר כמו אדוני בוק (שופט א ה), והעמידו הרבר ממה שכתו' ויפקדם בסלעים, וברור היה להם כי סלעים לא שם עיר, כי לא מצאו עיר ששמה סלעים, ויונתן תירג' כאשר נתן, ופתר סוכות עיר לא מגורת עיר, שם ירקר שעיר, גדול רב וצער, לבי בו אנער, סר יהי לו עיר:

ננסה לסכם:

לדעת המחברת על-מות אחד מכלי הנגינה בספר תהלים; לַבֵּן - ללמד להבין לבונן, כל אלה פעלים יוצאים במשמע ללמד.

לדעת דונש על מות כאילו מנוקד על מות בחולם. כלומר לרגל המאורע שמת משהו. יש מפרשים גְּלִית הפלשתי, ולפי זה לבן= לבין, איש הביניים; פירוש אחר אבשלום בן דויד שמרד בו ונהרג; פירוש אחר נבל הכרמלי בהיפוך אותיות.

דונש דוחה את הפירושים האלה והוא מפרש לַבֵּן שם פרטי של אחד מאויבי דויד.

רבי יעקב המכונה רבנו תם מסכים עם מנחם על פירושו לעל-מות; אבל אינו מסכים עמו שפירוש לבן הוא ללמד, כי אם היה צריך להיות לַבֵּן אם רוצים לקצר מהצורה השלמה לְהַבִּין-לְבִין-לָבֶן, כלומר קמץ בלמ"ד ובי"ת רפויה.

את הפירוש שֶׁלֶבֶן שם אדם פרטי הוא דוחה כי לא מצאנוהו בשום מקום.

לכן הוא מפרש לַבֵּן-לָבֶן=ללמד כלומר לברר לשיר נכונה לפי המנגינה.

רבי יוסף קמחי טוען שא"כ צריך להיות ללבן או להלבן. את פירוש דונש גם הוא דוחה, וכן את הפירושים גלית נבל ואבשלום. הוא מעדיף לומר ש"בן" הוא שם פרטי, והוא איכשהו מנסה לתרץ למה שם פרטי מיוחד; הוא נותן דוגמאות משמות מקומות מיוחדים. **בנימין** חולק עליו בפירוש מקראות שנכנסו לפירוש כאן בדרך אגב, דבריו ברורים ללא הסבר.

ענה נפנה למפרשים

תרגום: על מיתותא דגברא דנפק מביני משריתא (=על מות האיש שיצא מבין המחנות), ברור שכוונתו לגליית הפלשתי.

רש"י (מה שבסוגרים מרובעים נראה כתוספת על דבריו): - [ויס פותרין עלמות לבן - על מות בנו אבשלום. ולא יתכן פתרונו, מפני אומרו **לבן**, ולא אמר 'הבן'; ואין לו במזמור עדות וזכרון לאמץ זה הפתרון. ויס פותרין: **על מות לבן** - נכל. ואף זה לא יתכן, להפוך את השם, ואין במזמור זכרונו.] ראיתי במסורת שהיא תיבה אחת, שהרי חיבר לה "הוא ינהגנו עלמות" (בנוסחנו: על-מות; תה' מח, טו). פתרו מנחם (מחברת: 'עלם') ודונש (דונש ב' ס' 96) מה שפתרו, ואינם נראים בעיני. וראיתי בפסיקתא (פר"כ ג, ה), שהעניין מדבר בעמלק ועשו: "גערת גוים... שמם מחית" (להלן, ו). ואומר אני: **למנצח עלמות לבן** - שיר זה לעתיד לבוא, כשיתלכד ילדותו ושחרותו של ישראל, ותגלה לדקתם ותקרב יסועתם, שימקה עשו וזרעו. **עלמות** - ילדות; **לבן** - כמו 'ללכד'. ומנחם (מחברת: 'עלם') פתר **עלמות לבן** - נגינות ללמד, נוכח פתרונו: **למנצח עלמות לבן** - למשורר נגינות ללמד. והיה לבן - כמו 'להבין' ו'לכונן'; **עלמות** - על שם כלי שיר ששמו 'עלמות', כמו שאמור בספר זה "על עלמות שיר" (תה' מו, א). ודונש פתר לבן - שם אדם שהיה שמו **לבן**, שהיה נלחם בדוד בימים ההם; ומה שהוא אומר "גערת גוים אבדת רשע" (להלן, ו) - הרשע הזה הוא **לבן**, ההורג עם נקיים. ואף על פי שאין אתה רואה במקום אחר אדם שהיה שמו לבן, רק במקום הזה, כן אתה מואל במלכים אחרים שאינן נכתבים במקרא רק פעם אחת.]

ראב"ע נוטה לדעת דונש, ר' ישעיה מטרנני לשיטתו בכל הספר שהפתיח הוא הוראה איך לשיר ולנגן מזמור זה: מזמור זה עשה דוד ומסרו **למנצח**, שהיה מתחזק ובקי על נועם פיוט, שתחילתו **מות לבן**. וחיברו על מפלת אויביו.

פירוש התרגום נראה על דרך הדרש, גם ההשוואה מות=מות אינה נראית אף על פי שמצינו שמואל ב יט א מי-יתן מותי אני תחתי; שמות יד יב ממתנו במדבר: מסתבר גם כן ש'על-מות' היא מילה אחת. כל ההשערות בעניין לבן הם ניחושים, מסתבר שיש כאן הוראות לניגון ושירה, אם נעימה ידועה כדברי ר"י מטרנני או מעין זה.

[הרד"ק מביא את דברי אביו ר' יוסף שהובאו לעיל, וממשיך: ואדני אבי כתב כן, כי על גלית נאמר זה המזמור. אבל הוא פירש לבן - למשורר ששמו 'בן', כמו שכתוב בדברי הימים "ועמהם אחיהם המשנים... בן ויעזיאל ושמירמות" (דה"א טו, יח); ופירש על מות - שהוא שתי מלות כמו מלה אחת, מן "עלמות שיר" (תה' מו, א); וכמהו שתי מלות וענינו מלה אחת: "עגלה יפה פיה" (יר' מו, כ); "לגאי יונים" (תה' קכג, ד); "פקח קוח" (יש' סא, א). ואע"פ שנתפתחה למ"ד לבן, ולא כן המנהג על שם אדם, שלא תאמר 'ליצחק', 'לידותון', שלא תבא על שם העצם ה"א הידיעה, אע"פ כן בא זה בידיעה להורות כי על 'בן' המשורר אמר; כי אם היה אומר 'לבן' בשוא, לא היה נכר כי על המשורר אמר ששמו 'בן'. מכל מקום, ענין המזמור נכון הוא לפרשו על גלית הפלשתי.

גם הרב מלבי"ם מצטרף לדעת דונש שמדובר באויב בשם לבן: **לבן זה (כפי המבואר מן המזמור) החריב ערים רבים והאביד גוים וממלכות, ואחר כך נלחם עם דוד ודוד נצחו, ואחרי שובו מן המלחמה, הגיע מפלתו על ידי ה', שנוקש על ידי הדברים שהבין ללכוד בו את דוד שנית, וגם חילו וממלכתו נאבדו, זה תוכן הספור בכלל. ועל פי זה יאמר בזמרתו, שהגם שבראשית ההשקפה היה נראה שהיה מפלתו טבעיית, באמת היה זה**

ענין נסיי השגחיי, באשר נוקש בבור אשר כרה על דוד, ומצייר כאילו ה' (אשר הרשע הזה היה שבט אפו להכרית גוים) החריש לו עד שישב עליו למשפט עת נלחם עם דוד ואז השיב לו גמולו גם על הגוים אשר האביד והערים אשר הרס, ובסוף המאמר התפלל שעת ירצה ה' לפקוד על הגוים לא יהיה זה על ידי אנוש אשר יאמר בכח ידי עשיתי רק יפקוד עליהם בעצמו, באופן שיכירו הכל כי ה' הוא השליט על הכל ובל יעוז עוד אנוש מול אלהי מרום, ועל פי זה התרעם (בסימן י') על הצלחת הרשעים מחריבי הארצות, ועל שה' יאריך אפו ועל ידי כן יכפרו בהשגחה ועל כן תפוג תורה ולא יצא לנצח משפט]

ב [אוֹרְהָה ה' בְּכָל-לִבִּי אֶסְפָּרָה כָּל-נִפְלְאוֹתֶיהָ:]

אוֹרְהָה כפי שצוין זוהי אות האל"ף מהאלפא ביתא במזמור זה ושאחריו.

בְּכָל-לִבִּי רַאבִּי'ע: בסתר. אֶסְפָּרָה בגלוי.

[כָּל-נִפְלְאוֹתֶיהָ: רש"י: גאולה אחרונה, החסוכה כנגד כל הנסים; כמה סנאמר "לא יאמר עוד חי ה' אשר העלה" וגו' (יר' טז יד)¹⁴.

רד"ק: כי תשועה גדולה היתה לדוד ולישראל מות גלית הפלשתי; מפני זה אמר: **בכל לבי אספרה כל נפלאותיך**; כי על פלא אחד יספר הפלאים האחרים שעברו, כמו שכתוב "זכר עשה לנפלאותיו" (תה' קיא,ד).

ר' מנחם המאירי: והתחיל לשבח השם על הרגו אותו (את גלית הפלשתי, המאירי נוטה לקצר את פירוש הרד"ק), בזה המזמור, והוא אמרו: **אודה ה' בכל לבי** - כלומר: בטוב כונה. **אספרה כל נפלאותיך** - כלומר, שכשאידיע לאדם נס אחד, יזכור שאר הנפלאות על ידו.

הרב מלבי"ם: רצה לומר הודאתי על העבר תהיה **בכל לבי**, כי כבר באר בחוה"ל (שער העבודה) שהטעם אשר יקשה להאדם להודות לה' חסדו הוא מפני שבעת שבא להודות על העבר דברי פיו דברי מודה וכונתו כונת מבקש, שבלבו יכוין לבקש שיוסיף ה' להיטיב עמו בעתיד ואם כן אין הודאתו שלמה, כי בלבו מדמה שהטובות שקבל לא יספיקו עדיין ורוצה שיוסיף לו עליהם, אבל אנכי **אודה בכל לבי** ולא יעלה בלבי כוונת מבקש, **ב. אספרה כל נפלאותיך**, לא כדרך בני אדם שלא יספרו רק נסים הגלויים אבל הדברים שיראו למו סבות טבעיים יתלו בטבע ובמקרה, אבל אנכי נפקחו עיני לדעת שגם דרכי הטבע המה נפלאות¹⁵ תמים דעים.]

ג אֶשְׁמַחַהּ וְאֶעֱלֶצָה בְּךָ אֶזְמַרְהָ שְׁמִיךָ עֲלִיָּוִן: רַאבִּי'ע: ומרוב השמחה **אזמרה שמך**, ואם הוא נעלה מְזַמֵּר.

אע"פ שהשם העליון נעלה מזמר המשורר מזמר לו.

רד"ק: כי בך בטחתי בבואי למלחמה עמו, ואני נער והוא איש מלחמה. **עליון** - כי אתה נעלית על הכל, ושקר גבורת האדם.

¹⁴ לְכוּ הַנְּהַיִמִּים בָּאִים נִאֲסִיקוּק וְלֹא-יֵאָמֵר עוֹד חִיִּי! אֲשֶׁר הָעֵלָה אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: (טו) כִּי אִם-חִיִּיקוּק אֲשֶׁר הָעֵלָה אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ צִפּוֹן וּמִכָּל הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר הִדִּיחֵם שָׁמָּה וְהַשְׁבִּתִּים עַל-אֲדָמָתָם אֲשֶׁר נָתַתִּי לָאֲבוֹתָם:

¹⁵ בְּנוֹי עַל אִיּוֹב לֹז טז אלא ששם כתוב מְפִלְאוֹת בְּמִי'.

הרב מלבי"ם מסביר מה מוסיף מקרא זה על קודמו: **איני דומה בהודאתי לה' כיתר בני אדם שעקר שמחתם הוא על הטובה שהשיגו והוא אהבת עצמם, כי אנכי אשמחה ואעלצה בך, עקר שמחתי היא בך, מה שעל ידי זה יתפרסם שמו הגדול, ושעל ידי כן אומרה שמך עליון שאוכל לומר שמך ולהודיע לבני אדם שאתה עליון ושליט על הכל.**

[ד בשוב-אויב אחר יפֿשלו וַיֵּאבְדוּ מִפְּנֵי:]

ראב"ע: **בשוב אויב** אנשי הצורר, לא תהיה להם תקומה במות מלכם. רד"ק לשיטתו שהמזמור מדבר על גלית: - כי כל מערכות פלשתים נסו ושובו אחר, כמו שכתוב "כי מת גבור וינוסו" (שמואל א, יז, נא).

ה [כִּי-עָשִׂיתָ מִשְׁפָּטִי וְדִינִי יִשְׁבֶּתָּ לְכֶסֶּא שׁוֹפֵט צֶדֶק:]
מִשְׁפָּטִי וְדִינִי רש"י: - יס תיבנות כפולות במקרא, ואין חילוק ביניהם: **משפטי ודיני**; "בְּשִׁמִּים עָדִי וְסִדְדִּי" ¹⁶ בְּמִרְמִים" (איוב טז, יט); "עֲצָמָיו אֶפִּיקוּ נַחֲשָׁה גְרָמָיו כְּמִטִּיל בְּרוֹז" (שם מ יח). יש כאן כפילות של מילים נרדפות ברציפות, הנפוץ יותר הוא כמו הדוגמאות שרש"י מביא כאן, חלקי משפט חוזרים במילים שונות.

יִשְׁבֶּתָּ לְכֶסֶּא רש"י: כסא המִשְׁפָּט.
[ראב"ע: לאות, כי חמס עשה לדוד והפר בריתו; והתפלל דוד בעבור זה, ונשמעה תפלתו. וטעם **ישבת לכסא** - לעשות משפט.]

רד"ק: [אתה נלחמת בעבורי; כי נס גדול היה שבאה האבן במצחו (ראה ש"א יז, מט), והוא היה כלו לבוש ברזל (ראה שם, ה), ובאה על מקום מגולה שהיה לו במצחו. **ישבת לכסא** - **ישבת בכסא** המשפט; אתה, שאתה **שופט צדק**, לקחת משפטיך ממנו, שהיה מחרף מערכות אלהים חיים (ראה שם, כו).] ולמ"ד **לכסא** - במקום ב"ת; וכן למ"ד "לפניכם לחרב" (וי' כו, ז) - כמו 'בחרב'; "חרגתי לפעע"י" (בר' ד, כג) - כמו 'בפצע'.

ו [נִעְרַתָּ גִּוִּים אֲבִדְתָּ רָשָׁע שָׁמָּה מִחִיתָ לְעוֹלָם וְעַד: רש"י: **גערת גוים** - עמלק, "ראשית גוים" (זמ' כד, כ). **אבדת רשע** - עשו (ראה שו"ט ט, ז). **שמש מחית** - "כי מחה אמצח" (סמ' יז, יד; ראה שו"ט טס).]

נִעְרַתָּ גִּוִּים בדרך כלל מלווה פועל גער באות יחס ב"ת כמו בראשית לו י וַיִּגְעַר-בּוֹ אֱבִיּוֹ, אבל מצאנו גם ללא אות יחס תהלים קיט כא גִּעְרַת יָדַי אֲרוּרִים.

ראב"ע: - בלא ב"ת, כדמות 'כריתה': "הנני גוער לך את הזרע" (מלאכי ב, ג).
כן כתב גם הרד"ק בשורשים: אף על פי שהן עניין אחד יש הפרש ביניהם מעט, כי הדבקים בב"ת הם כמשמם - לשון גערה, והאחרים - לשון השחתה.

[המשך ראב"ע: **אבדת רשע** - הוא לְבָן [לשיטתו של'כן' הוא שם אדם]. **לעולם ועד** - מלה קצרה: 'לעולם ועד עולם'; ובעבור שהוא סוף הפסוק, שב הפתח - קמץ קטן [סגול]; ובעבור אות התנועה באות ע"ן שהוא הראשון [הטעמת המלעיל בעי"ן], נפתח [קמץ במקום שווא] הו"ו, כמו "הוציא לחם ויין" (בר' יד, יח).

רד"ק: 'גערה' הקשורה בלא ב"ת הוא לשון השחתה, וכן "גער חית קנח" (תה' סח, לא); "הנני גוער לך את הזרע" (מל' ב, ג). ואמר: **גערת גוים** - הם הפלשתים; **אבדת רשע** - גלית; **שמש מחית** - על המתים במלחמה אמר, שנאמר "ויפלו חללי פלשתים" (שמואל א, יז, נב). **לעולם ועד**

¹⁶ במקרא באיוב בשי"ן שמאלית.

- המלה הזאת ענינה ארך הזמן יותר מ'עולם'. ובלא סוף פסוק הוא בפתח, אף באתנח; בלא אתנח: כמו "ואל לעד תזכור עון" (יש' סד, ח); ובאתנח: "הזאת ידעת מני ער" (איוב כ, ד); ובסוף פסוק: לעולם ועד, בסגול.

הרב מלבי"ם: **גערט גוים, אשר היו בעזרתו, וגם אבדת רשע, הוא לבן בעצמו, וגם את שמם מחית לעולם ועד שלא יקומו עוד לעולם, רצה לומר שאחר שהתחילה מפלתם במלחמה גם אחר כך כשהיו בביתם היתה יד ה' בס להומם ולאבדם**¹⁷.

הרב מלבי"ם באור המילות: **גערט. גערה בלא ב' אחריו הוא ענין השחתה גער חית קנה** (תהלים סח לא)

ז האליבו תמו חרבות לנצח וערים נתשת אבד זכרם הקמה:
האליבו ראב"ע ורד"ק מפרשים שזו פניה לאויב, גם בהמשך הפסוק יש דיבור לנוכח וערים נתשת. ראב"ע: ולפי דעתי, כי האויב - כמו "חקקה חקה אחת לכס" (במ' טו, טו).

תמו חרבות לנצח משפט שאלה? כלומר פנייה לאויב בהתרסה [האם] תמו חרבות לנצח?
או אולי הכרזה באוזני האויב: תמו חרבות לנצח!

ראב"ע: אמר בן לברט (דונש ב' ס' 129), כי מצא חרבות בפתח בספר קדמון, על כן פירש בו כמו "חרבות צורים" (יהו' ה, ב).

לשון דונש בתשובותיו על רב סעדיה גאון

129 ואמר בפחרון האויב חמו הרבות לנצח. (Ps. 9, 7) מלשון חרב. ואינו ראוי לפחרון מלשון חרבן שהוא בפתח ו' והוא קיבוץ חרב. ונאמר בפחרונו כי חרבות שלאויב חמו ונכרתו לנצח. כרגמת מה שנאמר לא ישא נוי אל גוי הרב וגו' (Jes. 2, 4) וכן אמר בעת שנהדלדלו אויביו של ישראל. כגן אם יראה ורמח וגו' (Jud. 3, 8) התבוננו בני ובינה הואל. ושמור מצוית האל: פירוש זה עדיין טעון ביאור, לשיטת דונש כלי נשק האויב חמו לנצח. רש"י: - כי חרבות השנאה לנצח הם עליו כחרב חדה.

רש"י לשיטתו שמזמור זה על העתיד, הוא מפרש חרבות מלשון חרב כדונש.

[דבר אחר: חרבות לנצח - אותו אויב שחרבות שנאחו היתה עלינו לנצח, וזהו עשו, שנאמר בו "ועברתו שְׁמֶרָה נֶצַח" (עמ' א, יא)]

המילה תמו תתפרש לפי זה לא לשון של כליון אלא שלמות, חרבות השנאה שלמים על האויב עד עתה.

העניין הוא שאין לקבל פירוש זה, כי בנוסחותינו [ובכללם כתר ארם צובה] החי'ת בחטף קמץ, לא לשון חרב אלא לשון חורבן (מה שדונש שולל לפי הנוסח שלו). וכן ציין המנחת שי. ממשיך ראב"ע: בעבור שתמו החרבות שהחרבת לנצח, וערים נתשת¹⁸ אבד זכרם, חשבת כי תמלט, ושכחת כי השם לעולם ישב ויקח הדין ממך. על כן אחריו: וח' לעולם ישב; והנה הוא קשור עם אבד זכרם - הערים. הנה מחה השם את שמו, ככתוב למעלה (פס' ו), והוא הטעם שגמל לך כמעשיך.

בסוף מסכת הוריות (יד א) מובא שרבי מאיר ורבי נתן זממו להדיח את רבן שמעון בן גמליאל, ועונשם היה שלא יזכירו דברים בשמם. בדור שאחריו שאל ר' שמעון נכד רבן שמעון בן גמליאל את אביו ר' יהודה הנשיא,

¹⁷ משתמש במליצת המקרא דברים ב' טו וגם יד'ה' היתה ב'ם להמם; אסתר ט' כד להמם ולאבדם:

¹⁸ משום מה בחלק מהמפרשים וגם בהבאות פסוק זה בחז"ל התחלפה התי"ו בתי"ת. אין כל צורך להעתיק טעות זו ולהעיר עליה.

אמר לו: מי הם הללו שמימיהם אנו שותים ושותם אין אנו מזכירים? אמר ליה: בני אדם שבקשו לעקור כבודך וכבוד בית אביך. אמר ליה: קהלת טו גס אֶהְבֶּתָם גס שְׁנֵאתָם גס קִנְאתָם פֶּבֶר אֶבְדָּה! אמר ליה: האויב תמו חרבות לנצח! מפרש רש"י: למשמע אע"פ סכנך מתו חרבות לנצח ואין יפה להזכירם: כלומר הפסוק נקרא האויב תמו [=מתו, ואעפ"כ] חרבות [חורבנם, עומד] לנצח. אחרי שר"ש טען שכיון שמזימתם נכשלה, הגיע הזמן למחול, החל רבי להזכיר את שמם בשינוי (משום ר' מאיר אמרו).

ומעיר הבאר שבע על דברי רש"י בשם הרמ"ה: ולא נהירא, חדא דפשטיה דקרא לא משמע הכי. דא"כ או לכתוב קרא האויבים תמו או לכתוב האויב תם. ועוד סיפיה דקרא דכתיב וערים נתשת אבד זכרם חמה מאי משמע להאי פירוש. ועוד קשיין קראי אהדדי דהתם כתיב גס אהבתם גס שנאתם גס קנאתם כבר אבדה, והכא כתיב חרבות לנצח, ומאי חזא רבי דעביד כי האי קרא ליעבד כאידך קרא. ותו מאי קמהדר ליה רבי שמעון ברבי הני מילי היכא דאהנו מעשייהו, ומנא ליה דקרא בהכי מיירי. אלא הכי פירושו כי כתיב גס אהבתם גס שנאתם כו' בשנאה גרידתא, אבל בני אדם שבקשו להחריב ולעקור כבודך וכבוד בית אביך אע"פ שמתו לא יתמו איבת חרבות שהחריבו לנצח, והיינו דכתיב האויב תמו חרבות לנצח, ובתמיה קאמר קרא כלומר אפשר שיתמו חרבות שהחריבת לנצח, כלומר אפשר שישכחו לנצח. והיינו דכתיב בסיפא דקרא וערים נתשת אבד זכרם חמה, כלומר ערים שנתשת חרבות ושוממות כלום אבד זכרם. ואמטו להכי¹⁸ מהדר ליה רבי שמעון ברבי הני מילי היכא דאהנו מעשייהו רבי מאיר ורבי נתן לא אהנו מעשייהו.

[רד"ק: **האויב** – הה"א ה"א הקריאה, כמו "הקהל חקה אחת לכס" (במ' טו, טו); "הדור אתם ראו דבר ה'" (יר' ב, לא). לפי שאמר "שמם מחית" (לעיל, ו), אמר כנגד האויב: שמך נמחה; כמו שנמחה שם הערים שהחריבת, שתמו... לנצח ואבד זכרם, כן אבד זכרך עתה. ואדני אבי ז"ל פירש תמו חרבות: החריבות שהיית עושה – לא תעשה עוד. והחכם רבי אברהם בן עזרא פירש: בעבור שתמו חרבות שהחריבת, וערים שנתשת שאבד זכרם, חשבת אתה כי תמלט; ושכחת, כי "ה' לעולם ישב" (להלן, ח). ופירוש זכרם חמה – כפל הכנוי, כי די במ"ם זכרם. או פירושו: אבד זכרם עד שיאמרו הרואים: לא חמה אלה הערים שהיו בנויים! ולזה הפירוש יהיה פירוש חמה – בתמיהא.

ר' ישעיהו מטראני מפרש שחרבות האויב תמו לנצח.

הרב מלבי"ם: **האויב**, דע אתה **האויב**, שהגם שתמו חרבות הם הערים שהחריבת לנצח, שלא יבנו עוד ולא תירא שיקומו וינקמו נקמתם ממך, והערים אשר נתשת לא לבד שאבדו, כי גם אבד זכרם שאין זכר אותם עוד, עד שלא תירא שיקום נין ושאר או גואל הדם לנקום נקמתם, דע כי רק חמה אבד זכרם, אבל עוד נמצא גואל דמם, הגואל אשר אין שכחה לפניו.]

[ח וְהָיָה לְעוֹלָם יֵשֵׁב כּוֹנֵן לְמִשְׁפַּט כְּסָאוֹ: רד"ק: אלה ואלה (ראה לעיל, ו-ז) יאבדו, וז' לעולם ישב ושופט אלה ואלה, וזהו שאמר: כון למשפט כסאו; כמו שאמר "חמה יאבדו ואתה תעמד" (תה' קב, כז). וענין ישב הוא ענין העמידה והקיום, וכן "ה' למבול ישב" (תה' כט, י).

¹⁸ כידוע הלמ"ד מהמילה אמטול [=בגלל] עברה בדפוסים למילה הבאה, ובמקום אמטול הכי נהיה אמטו להכי.

הרב מלבי"ם: **וה' אשר לעולם יושב**, אחר אשר **כונן** והכין **למשפט כסאו**, לא יעמוד עוד **מכסא משפט**, רק **לעולם יושב** לשפוט משפט כל בריותיו, ולכן הגם שהמה אבד זכרם, הלא ה' אשר לעולם יושב (מתקשר להמשך).

ט והוא יִשְׁפֹּט־תָּבֵל בְּצֶדֶק יִדְּיִן לְאֲמֹיִם בְּמִישְׁרִים: רש"י: עד צוא הקץ היה רגיל לשפוט ברחמים, לפי **מישרים** הַמִּשְׁרִים; דן אותם כלילה, כשהם יסנים מן העצירות (ראה שו"ט ט, יא). מתקשר לפירושו לפסוק הקודם על השלמת השם עם כילוי הרשעים. רד"ק: **תבל** הוא ארצות היישוב; אמר: כמו ששפט משפטי בצדק, כן הוא שופט בכל עת ובכל זמן האומות **בצדק ובמישרים**; וכשתגבר אומה על אומה, הכל הוא משפט מאתו. הרב מלבי"ם: **הוא ישפט תבל בצדק**, ויריב ריב העשוקים מיד עושקיהם כח, ולא יטה דינם כי **ישפוט בצדק ובמישרים**, והנה חלק בזה ג' מדרגות, **הלאומים ישפוט** משפטם וידין דינם, ועפ"י יעניש את המרגיז הארץ אשר החריב את עריהם (המדרגות האחרות בהמשך).

היש הבדל בין צדק למישרים? לרב מלבי"ם ודאי יש. המשפט הוא המשפט הערוך, והדין הוא שמיעת הטענות וחקירת המשפט (כנ"ל פסוק ה'), ויש הבדל בין צדק ובין מישרים, הצדק יסקיף שיהיה המשפט בצדק לא בעול, והיושר לא יסקיף על חקי המשפט כלל רק על היושר ולפנים משורת הדין, הנהגת כלל התבל כבר ערוכים מששת ימי בראשית והוא משפט ערוך ומסודר, וה' ינהיג תבל לפי הצדק ואין עול ואין יוצא מגדר המשפט, והלאומים שהם בעלי בחירה ויתחדש בהם דין לדין לפי המעשה, יכנס עמהם לפנים משורת הדין על פי היושר, ועל פי דין מעשיהם יבטל לפעמים המשפט הקבוע וההנהגה הסדורה להתנהג לפי הישר והטוב.

י וְיִהְיֶה ה' מְשֻׁבָּב לְדָךְ מְשֻׁבָּב לְעֵתוֹת בְּצֶרָה: המילה **משגב** חוזרת על עצמה. כיוצא בזה קיג ח להושיבי עַם־נְדִיבִים עַם־נְדִיבִי עִמּוֹ: או קלה יב ונתן ארצם נְחִלָּה נְחִלָּה לְיִשְׂרָאֵל עִמּוֹ: או קכב ה בִּי שְׁמַח וְיִשְׁבּוּ כְּסָאוֹת לְמִשְׁפַּט כְּסָאוֹת לְבֵית דִּין: רש"י: לעתיד, כשיכונן "למשפט כסאו" (לעיל, ח), **יחי משגב** לישראל, שהם דכים (ראה שו"ט ט, יב). לעתות בצרה – עתים של צרה.

לְדָךְ לפי התרגום דך הוא עני. [לפירוש רש"י 'דכים' הם טהורים. השווה בבלי שבת קד א דכים הם; ושם קה א רב נחמן בר יצחק אמר: מה נדבר ומה נצטדק - נכונים אנחנו, צדיקים אנחנו, טהורים אנחנו, דכים אנחנו, קדושים אנחנו.] ראב"ע: שאין לו כח, שהוא שפל.

מְשֻׁבָּב לְעֵתוֹת בְּצֶרָה: לעומת תחילת המזמור הבא **תעלים** לעתות בצרה:

לענין פירוש בצרה יש פירוש מפתיע של דונש בן לברט בתשובותיו על רס"ג

9 ועוד פירש תעלים לעתות בצרה (Ps. 10, 1) מלשון צרה עשה

חב' טפילה והוא מיסוד המילה - כמו על דברי הכצרות (Jerem. 14, 1)

ובשנת בצרת: (Jerem. 17, 8) שהם כלם לשון בצרות: הבן בני והוזהר

מן המעוֹת:

ראב"ע: ורבי אדונים (=דונש בן לברט) פירש בו לשון יחיד מן "דברי תבצרות" (יר' יד, א), ואין זה מטעם המזמור.

רד"ק: בכל עת כשהוא שופט העולם, הוא **משגב** לעני: אע"פ שהוא שפל, בלא כח ובלא יכולת, לא יניחנו לחזקים ממנו, אלא הוא לו **למשגב**. וישגב העני בו כמו שישגב אדם במגדל עוז, כמו שנשגבו בו ישראל היום, והוא **משגב** להם לעתות שהם בצרה. כי ישראל

היו עתה בצרה גדולה מפני זה הפלשתי ופלשתים שהיו מתגברים עליהם, כמו שאמר במלך שאל "כי באה צעקתו אלי" (שמואל א, ט, טז).

המאירי: לעתות בצרה - רוצה לומר: לעתות הצרה, והבי"ת יתירה; או היא במקום ה"א. גם שאר המפרשים אינם מסכימים ללשון בצורת.

הרב מלבי"ם ממשיך במה שהחל: ויחי, (שנית), אל הדרך והנדכא לא ימתין עד שיעשו עמו רע רק יחי לו משגב תיכף, ולא יניח כלל להרע לו, וזה בין אם הוא דך ונדכא מצד עצמו, ובין אם הוא חלוש מצד שהעת היא עת צרה, שבזה יושיע לו תיכף מצד הרחמים והחמלה, (שלישית) ליראי ה' ולישראל עמו לא ימתין עד שיהיה עת צרה.]

[נא ויבטחו בך יודעי שמך כי לא עזבת דרשניך ה': הוי"ו בראש הפסוק יכולה להתפרש לא כוי"ו החיבור לענין שלפניו אלא במשמע 'לכן'. כתוצאה מזה שהקב"ה הוא משגב - יודעי שמו בוטחים בו.]

וזו כוונת ראב"ע: כאשר יראו שהיה השם "משגב לך" (לעיל, 3), אז יהיו לבטח.

הרב מלבי"ם בפירוש המילות: יודעי שמך. היא מדרגה גדולה מאוד, שמשיג שם ה' בידעה ברורה, כמו שכתוב אשגבחו כי ידע שמי, וזה גדול ממה שכתוב שם כי בי חשק, החושק מצפה אל הדבר, והיודע כבר השיג וידע, ואמר ובשמי ה' לא נודעתי להם, שהיא ההנהגה הנסיית התמידית ליודעי שמו, והוא הבוטח בו תמיד לא לשום אמצעים. כי לא עזבת דרשניך, והשגחתך דבוקה בהם תמיד.

יב זמרו לה' יושב ציון הנגידו בעמים עלילותיו: מיהו יושב ציון? הקב"ה, או מי שמתבקש לומר לו? רש"י: כשיחזיר ישיבתו לציון יזמרו לו כן.

ישוב ציון אינו כינוי לקב"ה, אלא כשישובו לשבת בציון יוכלו ישראל לומר לו ולהגיד את עלילותיו.

ראב"ע: בעבור שהזכיר כי גער בגוים ואבד הרשע שהשחית יודעי השם (ראה לעיל, 1), על כן: יושב ציון, כי אותם הם יודעי השם ודורשיו.

רד"ק: אמר: יושב ציון, ואע"פ שעדין היה ציון ביד היבוסים, לפי שהיתה קבלה אצלם כי שם ישכן הכבוד ושם יבנה בית המקדש. וציון הוא ראש ירושלם. הגידו בעמים - בכל מקום שתלכו, הגידו העלילות והנפלאות שעשה עמכם.

לפי רש"י זו נבואה לעתיד, לפי רד"ק שמזמור זה על גלית, הרי נאמר בזמן שאול, או סמוך לו כשירושלים טרם נכבשה.

הרב מלבי"ם: זמרו לה' מצד שהוא יושב ציון ומשגיח שם תמיד השגחה פרטית ואינו עוזב את יודעי שמו, וגם הגידו בעמים עלילותיו איך מתנהג עמהם, אבל יש הבדל בין הנהגתו עם העמים ובין הנהגתו עם יודעי שמו, והוא.

ישוב ציון לפי רב מלבי"ם הוא הקב"ה היושב בה.

כאן הרב מלבי"ם אינו זקוק לפרש הבדל בין מילים נרדפות, במקום זה מסביר הבדל בין השגחתו על ציון, והשגחתו על העמים.

עלילותיו. הם הפעולות היוצאות מתכונות נפשיות כמו רחמים או נקמה, כי מה שדורש דמים הוא מצד הרחמים או הנקמה על דם הנשפך.

יג כי ידרש דמים אותם זכר לא שכת צעקת עניים עניים:

מנחת שי: ענוים קרי והוא חד מן ה' דכתיבין עניים וקריין ענוים וחלופיהן ב' כתיב ענוים וקריין עניים כמו שנמסר כאן במסורת:

שבעת המקומות כולל המקרא שלנו מנויים כאן, שניים מהם במזמורנו.

1. ישעי' לב,ז: וכלי פליו רעים הוא זמות יעץ לחבל ענוים עניים באמרי-שקר ובדבר אביון משפט:

2. ספר תהלים פרק ט פסוק יג: כִּי־דָרַשׁ דָּמִים אוֹתָם זָכַר לֹא־שָׁכַח צַעֲקַת עֲנָנִים עֲנָנִים:

3. תהלים ט פסוק יט: כִּי לֹא לִנְצַח יִשְׁכַּח אֲבִיוֹן תִּקְוַת עֲנָנִים עֲנָנִים תִּאֲבֹד לְעַד:

4. ספר תהלים פרק י פסוק יב: קוֹמָה ה' אֵל נֶשֶׂא יָדָיו אֶל־תִּשְׁכַּח עֲנָנִים עֲנָנִים:

5. ספר משלי פרק ג פסוק לד: אִם־לִלְצִים הוּא־יִלְיֹץ וְלִעֲנָנִים וְלִעֲנָנִים יִתְּנֶהוּ:

6. ספר משלי פרק יד פסוק כא: בְּזִלְרַעְהוּ חוּטָא וּמְחוּנָה עֲנָנִים עֲנָנִים אֲשֶׁרֵיו:

7. משלי טז יט: טוֹב שְׁפַל־רוּחַ אֶת־עֲנָנִים עֲנָנִים מִחֶלֶק שָׁלַל אֶת־גָּאִים:

רש"י: אותם זכר – את הדמים שנשפכו בנשראלי.

רד"ק לשיטתו על גלית: כי דורש דמים – האל שהוא דורש דמי העניים מיד עושקיהם, זכר

אותם דמים ששפכו פלשתים בישראל. לא שכח צעקת עניים – כתוב ביו"ד וקרי בוא"ו:

ענוים, כי הענוים והחלושים ענוים ברוב.

רב מלבי"ם: רצה לומר אותם את העמים רק דורש דמים זכר, לא זכרם רק מצד שהוא

דורש דמים הנשפכים והדם יזכיר אותו לעשות משפט לדם אשר שופך, אבל צעקת ענוים

לא שכח כלל, ואינו ממתין עד שיזכירוהו דמם הנשפך כי יושיעם תיכף כמ"ש [פס' יא] כי

לא עזבת דורשיך ה'.

זכר, לא שכח. הזכירה תצוין אחר השכחה ויש לה סבה כמו בכאן על ידי שדורש דמים

אבל לא שכח מורה שלא שכח כלל.]

יד [חֲנֻנִי ה' רֵאָה עֲנִי מִשְׁנֵאֵי מְרוֹמָי מִשְׁעָרֵי מוֹת:]

חֲנֻנִי פירוש המילה ידוע, אבל ניקודה משונה, גם הנר"ן הכפולה.

ראב"ע: נמצא 'שלם'; והיא מלה זרה.

כלומר בדרך כלל חסרה נר"ן אחת. ובכלל, רציפות של אותה אות שלוש פעמים אינו מצוי.

רד"ק: - פתחות הח"ת יורה עליו שהוא מן ה'דגוש'; ונרפה כמו "בהתחננו אלינו" (בר'

מב, כא).

מנחת שי: חננוי ה' - יש ספרים שהח"ת בפתח ואם כן הוא צווי מבנין פעל וחדגוש בשקל

לְמִדָּנִי ונרפה הנו"ן כמו בְּהִתְחַנְנֵנוּ אֵלֵינוּ (בראשית מ"ב כ"א) וזהו דעת רד"ק בפ"י וכן כתב

הוא עצמו בס' מכלול ד' קפ"ב [קלב ב דפוס ליק] בשם ר' יהודה זאח"כ אמר שנמצא

במקצת ספרים בקמץ וכן הוא ברוב ספרים שלנו. ואם כן הוא צווי מחקל בשקל חֲקַרְנִי אל

(תהלים קלט כג) וקריאתו בקמץ חטוף בעבור השוא הבא אחריו גם כי הוא נע בפגישת שני

חנונין²⁰ וכ"כ ר' אלי' בספר ההרכבה אות החי"ת ובעל לזית חן בפרק רביעי מהשער

השביעי שלפי הספרים שהח"ת בקמץ הוא חטוף וכיוצא בזה כתבתי בירמיה ה' על

יִשְׁדָּדִם וּבִשְׁמִי ז' על שְׁרָרָךְ אגן הסהר:

לשם השלמה נביא את המ"ש בירמיה ובשיר השירים

²⁰ המ"ש מאמץ את שיטת ר' אליהו בחור שהוא הדומות הוא נע, מצד שני הוא מאמץ את השיטה שאין קמץ חטוף בהברה פתוחה, כאן הוא עושה השוא נע שלא כמשפט, אבל משאיר את הקמץ חטוף כדינו!

שה"ש ז ג שְׁרָרָךְ הַשִּׁי"ן בְּקִמְצָן חֲטוּף כְּמוֹ שִׁכְתַּבְתִּי בִּירְמִיָּה (ה ז) עַל יִשְׁדָּדִים, וְזֶה גַם כֵּן בֹּא שָׁלֹם וְנִקְוֹד עִי"ד חֲסֹדֶר, כְּמוֹ רַפְּאוֹת תְּהִי לְשֶׁרֶךְ (מְשַׁלִּי ג ח), וְכֵן לֹא-כָרַת שְׁרָךְ (יחזקאל טז ד) שֶׁחֲדָגוּשׁ בְּרִי"שׁ לְחֲסֹדֶר אוֹת הַכֶּפֶל, וְכֵן כְּתַב חֲרָאב"ע בְּסִפְר מֵאֲזִנִּי לְשׁוֹן חֲקָדֶשׁ (דף יט).

לְשׁוֹן הַבְּחֹר בְּסִפְר הַרְכָּבָה שֶׁהוֹכִיר הַמ"שׁ:

וְהַנִּיחִיתִי בְּקִמְצָן חֲטוּף כְּפִי הַכֶּלֶל שֶׁכְּתַבְתִּי בְּפָרָק שִׁירָה בְּשִׁיר יֹא וְהוּא צוּי מִתְקַל עַל מִשְׁקַל שְׁמִרְתִּי אֲבָל הָרֵאשׁוֹן יוֹתֵר נֶכֶז בְּעֵבֹר הַשְּׁלִשָּׁה טֵנִין כִּי אִם הִנֵּה מִן הַקֶּל הִנֵּה חֲנִנִי בְּשִׁמְתִי טֵנִין פְּתִיבִירִי *

חֲנִנִי יִירָאָה עֲנִי תִלֵּס ט יִשְׁכָּפְרִים שֶׁהָיִיתָ בָּהֶם פְּתוּחָה אִם כֵּן הוּא צוּי מִבְּנִין פִּיעֵל וְדָגוּשׁ עִם כְּנִי הַמְדַּבֵּר עַל מִשְׁקַל תְּקִיף לְמִנִּי תִלֵּס קִיט וְהִנֵּה רֵאוּתָה הַנִּין הָרֵאשׁוֹנָה לְהַדְגִּשׁ לְסִימָן הַבְּנִין אֲלֵא שֶׁנִּפְל מִמֶּנָּה הַדְגִּשׁ כְּמוֹ שֶׁנִּפְל מִן בְּהַתְחַנְנוֹ אֲלֵינוּ רִאשִׁית מִכּ וּבִישְׁכָּפְרִים הוּא

גֵּרֶסֶת הַפְּתַח קֶשֶׁה בְּגִלָּל שֶׁלֹּא מֵתָאִים כֵּאֵן בְּנִיין פִּיעֵל, הַמְקוֹם הַיְחִיד שֶׁמִּצְאָתִי בְּבִנִין פִּיעֵל (וְעִי"ן הַפּוֹעֵל דָּגוּשָׁה, כְּלוּמֹר חִי"ת בַּחֲרִיק אוֹ פֶּתַח) הוּא מְשַׁלִּי כו כֹּה כִּי-יִתְּנִין קוֹלוֹ. וְשֵׁם הַמּוֹבֵן שֶׁהוּא מְדַבֵּר בְּקוֹל תַּחֲנוּנִים, וְאֵינוֹ שִׁיךְ כֵּאֵן. וְלֹא דַמְסַתְפִּינָא הִייתִי אוֹמֵר שֶׁהַפְּתַח בֹּא רַק לְהוֹדִיעַ שְׁחִי"ת זוֹ נִקְרָאת בְּקִמְצָן רַחֵב שְׁאוֹתָם מִנְקֻדִּים קִרְאוּ כִּפְתַּח.

[רש"י: חֲנִי (נְנוּסַחֲנוּ: חֲנִנִי) ח' - עַכְשָׁיו, נְנוּלָה, מְרוּמְמִי נְגֻלְתָּךְ.]

רֵאב"ע: רֵאָה עֲנִי - כֹּכָה עֲשֵׂה לִי תְמִיד. וּבְעֵבֹר הַיּוֹת שְׁעִיר מוֹת בְּתַחֲתִיּוֹת, אִמֵּר כְּנָגְדוֹ: מְרוּמְמִי.

רד"ק: רֵאָה עֲנִי מְשַׁנְאִי - כְּמוֹ שֶׁרֵאִיתָ מִזֶּה הַשּׁוּנָא, גְּלִית. מְרוּמְמִי מְשַׁעֲרֵי מוֹת - כִּי הַכֹּל הִיוּ חוֹשְׁבִים שֶׁאִפּוֹל בִּיד גְּלִית. וְשַׁעֲרֵי מוֹת - הוּא קְרוֹב לְמִיתָה, כְּמוֹ הַשַּׁעַר לְבֵית.]

טו [לְמַעַן אֲסַפְּרָה כָּל-תְּהִלָּתְךָ בְּשַׁעֲרֵי בֵּת-צִיּוֹן אֲנִילָה בִּישׁוּעָתְךָ:]

כָּל-תְּהִלָּתְךָ רד"ק: וּמִלַּת תְּהִלָּתְךָ בִּיו"ד, כִּי רֹצֵה לֹמֵר: תְּהִלּוֹת רְבוּת; וְנִגְרַע מִמֶּנּוּ סִימָן רְבוּי הַנִּקְבוֹת, וְבֹא סִימָן רְבוּי הַזְכָּרִים לְבַד [כְּלוּמֹר סִימָן רִיבּוּי הַזְכָּרִים בְּסִמְכּוֹת: בְּנִי; נִקְבוֹת - בְּנוֹת. וְעַם כִּינּוּי הַגּוֹף שֶׁלָּךְ: בְּנִיךָ לְעֹמֶת בְּנוֹתְךָ, כְּלוּמֹר קִמְצָן לִזְכָּר, וְתִיךָ לְנִקְבָה. כֵּאֵן חֲסֹד חֲחוּלָם וְלִכֵּן נִרְאָה זְכָרִי בַּחֲלָקוֹן]; וְכִמְדָּה "עֲלֵאִית פֶּרֶב עֲצָתְךָ" (יֵשׁ מִזִּג), [וְלֹא עֲצוֹתְךָ]; "וְאַחֲזִיתְךָ... סָדוּם וּבְנוֹתֶיהָ" (יח' טז, נה) [וְלֹא וְאַחֲזִיתְךָ].

וּבִאמְרוֹ כָּל תְּהִלָּתְךָ, וּבִמְקוֹם אַחֵר אִמֵּר "מִי יִמְלֹל גְּבוּרוֹת ה' יִשְׁמִיעַ כָּל תְּהִלָּתוֹ" (תה' קו, ב) - דוּד אִמֵּר "אֲסַפְּרָה כָּל תְּהִלָּתְךָ" עַל כָּל הַצְּרוֹת שֶׁעֲבָרוּ עָלָיו מֵהָאוֹיְבִים, נִתֵּן שִׁבַּח וְהוֹדָאָה לְאֵל שֶׁהִצִּיל; וְכֹאשֶׁר בֹּא לְסִפְר הַנְּסִים שֶׁעָשָׂה עִם יִשְׂרָאֵל בְּכָל דוּר וְדוּר, אִמֵּר "מִי... יִשְׁמִיעַ כָּל תְּהִלָּתוֹ" (שם). וְכֵן עִם הַיְחִיד לְבַדּוֹ, מֵה שֶׁעוֹשֶׂה הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עִמּוֹ מִן הַטּוֹבוֹת וְחֲסָדִים לֹא יוֹכֵל לְסַפֵּר, כְּמוֹ שֶׁאִמֵּר "אֲגִידָה וְאֲדַבְּרָה עִצְמוֹ מִסְפָּר" (תה' מ, ו); כִּי פַעַמִּים רְבוּת יַעֲשֶׂה הָאֵל יִתְבָּרֵךְ עִם הָאָדָם נֶס, וְלֹא יֵדַע עַד אַחֵר זְמַן, שֶׁיִּתְּבוֹנֵן בּוֹ. וְכֵן אִמְרוּ רְבוּתֵינוּ ז"ל (נִידָה לֹא, א): אֵין בְּעַל הַנֶּס מְכִיר בְּנִסּוֹ. וְכֹאשֶׁר אִמֵּר דוּד כָּל תְּהִלָּתְךָ - עַל הַנְּסִים שֶׁעָשָׂה עִמּוֹ הַגְּלוּיִם, הַיְדוּעִים לְכָל בְּמִלְחַמַת הָאוֹיְבִים.

[יִתְכֵן לְפָרֶשׁ תְּהִלָּתְךָ לְשׁוֹן יְחִיד עִם וִי"ו יִתִּירָה כְּמוֹ בְּרֵאשִׁית כּו כֵּט אֲרִיךְ אֲדוּר וּמִבְּרָכִיךָ בְּרִוּךְ: לְפִי הַתְּרַגּוּם הַמְּפֹרֵשׁ בְּלִשׁוֹן יְחִיד]

[טז טְבַעְנוּ גּוֹיִם בְּשַׁחַת עֲשׂוֹ בְּרִשְׁתָּנוּ טְמַנּוּ נִלְכְּדָה רִגְלָם:]

רֵאב"ע: טְבַעו - זֹאת הַתְּהִלָּה (רֵאָה לְעִיל, טו). בְּשַׁחַת - כְּמוֹ "בְּשַׁחַתְסָ נִתְפָּשׁ" (יח' יט, ד/ט). בְּרֵשֶׁת זוֹ - לְפִי דַעְתִּי, כִּי זוֹ כְּמוֹ 'אֵלָה', וְכֹכָה "עִם זוֹ יַצַּרְתִּי לִי" (יֵשׁ מִג, כֹּא); "זוֹ חֲטָאנוּ לָךְ" (יֵשׁ מִב, כד) - אֵלָה אוֹמְרִים: "חֲטָאנוּ!"; וְהַטַּעַם: בְּרֵשֶׁת אֲשֶׁר אֵלָה טְמַנּוּ, וִישׁ אוֹמְרִים, כִּי זוֹ כְּמוֹ 'זֹאת'.

רד"ק: טבעו - פלשתים שבאו להלחם עלינו חשבו להפילנו, והם נפלו, וברשת אשר טמנו ללכדנו - נלכדה רגלם. ופרשו זו - כמו 'אשר', וכן "זו חטאנו לו" (יש' מב, כד); ויש לפרשם כמשמעם, כמו 'זה'.

הרב מלבי"ם מבחין בין רשת לשחת: **טבעו חוזר לברר איך היה ענין ישועתו דבר השגחיי לא דבר מקריי, שממה שנטבעו הגוים בשחת אשר עשו, ולא זאת לבד אלא כי גם ברשת אשר טמנו נלכדה רגלם, כי היה דרך הציידים להכין שחת ובור שבו נשחתה החיה, וגם היו מכינים רשת, שעל ידי הרשת נלכדה החיה ליפול אל השחת, והם לא לבד כי בשחת שעשו נטבעו, כי גם הלכידה היה על ידי הרשת שלהם עצמם, רצה לומר בין ההכנה אל ההשחתה בין ההשחתה עצמה הכינו הם לעצמם.**

על המילה זו נדון כאן בעבר, ראב"ע ורד"ק מפרשים במשמע זה או זאת (וכנראה גם אלה) אבל מוסיפים גם 'אשר', ברב מלבי"ם רואים שמצתיק את הפסוק עם 'אשר' תמורת זו.

יוֹנִדְעוּ הִ' מִשְׁפָּט עֲשֵׂה בַּפֶּעַל כְּפִיו נִקְשׁ רֶשַׁע הַגִּיּוֹן סֵלָה: רש"י: **נודע ה'** - כל זה מן התהלה; **נודע ה'** לזכיות, כי שליט הוא ומושל ונוקם לאויביו, שהרי **משפט עשה** זה; ['יוסטיסא' כלעז. לעזים: משפט, ענישה] **נִקְשׁ רֶשַׁע** - נכסל רשע.

נִקְשׁ אם לא נפרש בינוני קל על משקל אוֹמֵר או פוֹתֵב, יש כאן צורה חריגה. ראב"ע: -פועל, ושרשו עם נו"ן; והנכון - להיות הקמץ הקטן [=צירי] תחת פתח, כי כל התנועות מתחלפות. ולהיותו מגזרת תרגום (ראה דני ה, ו) - אין טעם לו, והלא מצאנו יוֹנִקְשׁוּ מִבְּקֵשִׁי נִפְשִׁי (תהי' לח, יג); והנם שנים שרשים.

ננסה להסביר, בפעלים ובשמות שהאות הראשונה מהשורש היא יו"ד הרי כשהיא בתוך המילה לפעמים הופכת לוי"ו ולרוב גם לא נקראת. למשל השורש י.ש.ב בבנין קל יושב או יושב, בבנין נפעל נוֹשֵׁב או נוֹשֵׁב, במקום מְקַתֵּב בשלמים אומרים מוֹשֵׁב.

ולכן אומר ראב"ע בפירושו הראשון שהוא פועל, כלומר בינוני קל על משקל אוֹמֵר או פוֹתֵב; בלשוננו המדוברת זה מתאים לדפיקה על הדלת, ואז הנו"ן היא מהשורש, כלומר השורש הוא נ.ק.ש. אבל הוא מעדיף לומר שכאן יש עבר של נפעל והשורש היא י.ק.ש, אלא שבמקום הפתח בעי"ן הפועל (האות השניה של השורש כלומר הקו"ף) יש כאן צירי. יותר שכיח שצירי מתחלף לפתח (וינפֿש), אבל יש גם הפוך.

בהמשך הוא מזכיר אפשרות לפרש הקשה כעין הכאה בארמית דניאל ה' ו' וְאַרְכָּבְתָּהּ דָּא לָדָא נִקְשָׁן: שנאמר על בלשאצר, על זה אומר האבן עזרא שאין צורך בזה כי השורש נ.ק.ש. במובן יקש נמצא גם בלשון המקרא, כלומר שני שורשים באותו משמע.

רש"י דברים יב ל: **פֶּן תִּנְקֹשׁ** - אנקלס תרגס לשון מוקש. ואני אומר שלא חס לזקק בלשון, שלא מנינו נו"ן בלשון 'יוקש' ואפילו ליסוד הנופל ממנו; אבל בלשון טירוף וקשקוש מנינו נו"ן: "וְאַרְכָּבְתָּהּ דָּא לָדָא נִקְשָׁן:" (דני ה, ו). ואף זה אני אומר: **פֶּן תִּנְקֹשׁ אַחֲרֵיהֶם** - פֶּן תטרוף אַחֲרֵיהֶם להיות כרוך אחר מעשיהם. וכן "ינקש נושה לכל אשר לו" (תהי' קט, יא) - מקלל את הרשע להיות עליו נוקם רבים, והיו מחזירין ומתנקשים אחר ממונו.

רד"ק: בצרי כמו בפתח, והוא מבנין 'נפעל', מענין 'מוקש' (דב' ז, טז); "מוקשים" (תהי' סד, ו). ויש לפרש הנו"ן שורש, והוא פעל 'עומד', מענין 'יונקשו מבקשי נפשי' (תהי' לח, יג); ונקש' ויקש' ענין אחד.

לפי מה שהסברנו את הראב"ע לא יקשה להבין את הרד"ק. הם מדמים ליונקשו מבקשי נפשי, אבל שם הוא שימוש בניין פיעל ונִקְשׁ לפי הבנה זו בניין קל.

הַגִּיּוֹן סֵלָה: הסיפא של הפסוק צריכה פירוש. בשלב ראשון נשתחרר מההבנה שלנו ש'הגייון' הוא מה שנקרא בלעז logic.

ראב"ע: שיתח מורה - כתוב בה"א וטעמו באל"ף, הפך "קראנה לי מרא" (רות א, כ). **אנוש** - מגזרת "ואנוש הוא" (יר' יז, ט). **סלה** - באמת.
רד"ק: שיתח - מלרע. **מורה** - בה"א כמו באל"ף; אומר, שיעשה להם שייראוהו וידעו כי הם **אנוש** - שהם אנושים, ואין להם כח כנגד האל; כי אנוש נגזר מענין "אנוש לשברך" (יר' ל, יב).

תן לחכם ויחכם עוד

אני מבקש מאוד ממי שיש לו הערות שלא ימנע מלשולחן אלי
הכתובת למשלוח: eliyahule@gmail.com
הערות מתקבלות גם באנגלית.

הודעה מאתר "לדעת" כאן תוכלו להוריד גליונות פרשת השבוע מדי שבוע (גם גליוננו מופיע
שם): php.gilionot/net.ladaat.www

אם אתה מתעניין
בהגטים הלשוניים של התורה
(לשון המקרא, המשנה, התלמוד וכו')
אתה מוזמן להרשם (בחנם)
לקבלת דוא"ל בעניינים לשוניים
בכתובת: maanelashon@gmail.com
☺ בוא להחכים את עצמך ואת שאר המכותבים ☺